

31
226

A

RÖGTÖN ITÉLŐ BIRÁSKODÁS

VAGY

STATÁRIUM

MEGSZÜNTETÉSÉRŐL.

ISTA

KISJÁCZI SZELES MIHÁLY,

VOLT RÖGTÖNITÉLŐSZEK ELNÖK ÉS BIRÓ.

A JOVEDELEM EGY RÉSE ALAKITANDÓ „RABÓVÓ EGYESÜLET” ALAPJÁRA
LESZ FORDÍTANDÓ

12

PEST. 1869.

RUDNYÁNSZKY BÉLA NYOMDÁJÁBÓL.

DE BALLAGI GÉZA.

MAGYARORSZÁG
TÖRVÉNYHOZÁSÁNAK

HAZAFIÚI ÉS POLGÁRI

HÓDOLATTAL ÉS MÉLY TISZTELETTEL

AJANLVA.

UNIVERSITY OF TORONTO

LIBRARY

1827-1828

1827-1828

Huzamos idő óta, országos béke és csend közepette, hazánk több részeiben rablók, és utonálló haramiák vakmerő támadásai által, kik népes vidékeket tartanak folytonos rettegésben, veszélyeztetve van a személy és vagyoni közbiztonság.

A statusnak erőhatalma kifejtésével, mint többször a középkorban, egyesek ellen irtó hadat kell viselnie. A veszélyeztetett közbátorság helyreállítása végett rendkívüli eszközökhöz kénytelen nyulni kormány és törvényhozás; királyi biztos, fegyveres haderő, statarium és bakó kíséretében küldetik a megfélemitett vidékekre, törvényhozással megszvaztatik a szükségelt országos költség, a rögtönbiráskodási szabályoknak „a közbiztonsági viszonyokhoz” mért megvizsgálása és illetőleg módosítása végett a kormány kebelében bizottmány -- enquette -- alakult. *)

Szomorú jelensége az időnek, és a közerkölcsiség súlyedésének, minden hazáját hiven szerető honpolgárt komoly gondolkozásra ösztönző, annál is inkább,

mert a régibb és legújabb tapasztalás szerint, mindannyi jószándékú törekvésnek és üdvösnek mutatkozó intézkedéseknek ismétli eredménye lesz, az mi mindig volt,

hogy egyes gonosztévők, közülök a legügyetlenebbek, s tán legkevésbé bűnösök, az elcsábítottak, kézrekerülendvén, a „bosszuló igazság által másokat elvettenteni akaró példa végett” a 19-dik századi polgáriasodásnak szégyenére *rögtönítélet* folytán, tehát felebbezés nélkül és emberi kegyelem kizárásával, kötél által fognak az élők sorából kiirtatni, anélkül, hogy a végezel a társaságnak hasonló bűncselekvényektől megóvása eléretnék.

*) Ezen értekezés megkezdésekor még nem voltak kihirdetve a legújabbán módosított rögtön biráskodási szabályok.

Mert az elvetemedett gonoszsnágnak hydrája, ha egy helyütt néhány fejjel megcsoukítva is, máshol új sarjakkal szaporodva, erősebb és boszúsb dühhel fogja fokozni dulásait, és csak hasonló eredménytelen intézkedéseknek újabbi ismétlését idézendí mindig elő, a helyett, hogy gyökerében kiirtatnék; mindaddig még a *Statarium* ezen az emberi intézményeknek egyik legembertelenebbje, és legezélszerűtlenebbje, nem módosítva — mert már a módosításnak annyiszori szükségessége a czélszerűtlenséget bizonyítja — hanem végképen eltörölve nem lesz, és a helyett a bűn megelőzésének rendszere; a legszélesebb értelmű előrelátási igazság — justice de prévoyance — alapelveire építve, és jogi, socialis s nép-jellemi viszonyainkhoz alkalmazva be nem hozatik, mely habár oly nagy keretű is, hogy arra az egész országnak egyesült törvényhozási s kormányzati ereje kívántatik, egyes részeiben is alkalmazva a bűnök megelőzésére több hatást fog gyakorolni, mint a czállal ellenkező *Statarium* melyről már harmadfél évtizeddel ezelőtt (1841) megjegyzé Szemere Bertalan kosszorizott pályamunkájában, hogy

„a had, törvény s jogkivüli állapot hadban az az szükségben, hol nem lehet az észt követni, de *Statarium* törvény és jog kivüli állapot békében, hol lehetne észszerűen cselekedni; embervadászat ez, az igazság mérlegét nem bíró, de rendőr veszi kezében. Való roppant nálunk a hiány, de ez rettenetes pótlék. Mely pillanatban tetszik a megyének hadi állapotba teszi magát a törvényhozás tudta nélkül, midőn köröskörül a többiek békét élnek, s ekkor ha fejedre két gaz tanú reá esküszik, hogy útját áltad, vagy kirabolni, vagy megölni, vagy felgyujtani akarád, rögtön elfogatul s három nap múlva akasztófán kell halnod. S a halál büntetés elleni legnagyobb erőség a helyrehozhatlanság eben éri el tetőpontját.“

Ezen intézménynek tehát, mely magát régen túlélte, és a mely a tapasztalás szerint a személy és vagyon bátorságot soha meg nem oltalmazta, azt soha helyre nem állította, sőt a felfedeztetés kikerülése végett az egyszerű rablót, rabló gyilkossá tette, melynek tehát cél-, kor- és népszerűtlensége nyilvános, mindenekelőtti megszüntetése szükségességét, és a személy- s vagyonbiztonság fentartására, jog, kor és czélszerűbb intézmények általi pótlása

7

lehetőségének kimutatását, mennyire csekély erőmtől, gyakorlatlan irányomtól, de jó célra törekvésemtől telik, tűztem ki feladatul, azon erős meggyőződéstől vezéreltetve: hogy a statariumnak rögtöni eltörlése még azon esetben is, ha az semmiféle jogszerű és józan intézkedés által pótolható nem lenne is nemcsak humanitási szempontból, de éppen a hazánkban elszaporodott személy és vagyonbiztonság elleni merényletek kevesbitése céljából halaszthatatlan!

Lehet, és nem kételkedem, hogy többek előtt ezen állítás főleg most, midőn még némelyek a Statariumban vélik feltalálni a közbiztonság fentartásának egyik s tán egyedüli panaecáját, időszerűtlennek túlmerésznek és meg-gondolatlanoknak fog látszani.

Sőt találkozhatnak olyanok is, kik azt egyedül philantropiai nyeglészkedésből eredetnek kívánnák értelmezni.

De bocsássanak meg ezek, kik a közbátorság fentartásának legfőbb és egyedüli módját abban látják, hogy „rögtön akasztassék fel a zivány,“ ha kézrekerül; hogy Voltaire-nak, Bulwer által Cliffordra alkalmazott e mondását „*az akasztott ember mire sem jó*“ mellőzve azon erős meggyőződésemet is fejezhessem ki;

hogy a józan fenytő igazságszolgáltatás alapelvei szerint, minden oly büntető intézkedésnek, melynek célszerűtlenségét, sőt káros voltát a tapasztalás bebizonyította, melynek ész- és jogalapja nincs, mely annál fogva sem célszerű, mert nem jogszerű, mely a század szellemével, emberiséggel polgárisodással, és a nép erkölcsi jellemével úgy ellenkezik, mint a Statarium annak rögtöni megszüntetését kívánja az idő és kor, és meg is szünteti; mint megszüntette a vallató kinzást, melyet pedig az igazság kifürkészése egyedüli csálhatatlan eszközének tekintették még Sonnenfels ideje után is sokan.

Azon idő és kor pedig, mely emberi jogait, és így e rettenetes, de inkább káros és visszaható, mint bünt gátló *Statariumnak* eltörlését is első helyen követeli jelen van:

És részemről meggyőződésileg hiszem, hogy valamint az 1848-diki törvényhozás egyik fénycsillagát nem csak azért képezi az urbért és urihatóságot eltörölte törvény-czikk, mert a földel az embert is szabaddá tevő, de mert eltörlé azzal együtt a személyes vérjogot is, melynek

sötét korszakában több vérbiróság mondhatott hazánkban halált az emberiségre, mint Európa bármely félig polgarisult országában, ugy azon törvényhozás és kormány fogja az emberiségnek és felvilágosodásnak örökháláját valóban megérdemelni, mely a halálbüntetésnek előbb-utóbb bekövetkezni kellő eltörlése előtt is, annak rögtönbiróságilag alkalmazhatását vagyis a rendkívüli — statarialis — törvénykezést megszüntetendi.

De szilárdúl reménylem azt is, hogy valamint a korát egy félezreddel megelőzte *nagykirály Kálmán*; kinek számos korábbi törvényeket szelidítő, rendeletei között halállal büntető, egyetlen törvény sem fordul elő, — ki mondá a babonás világ, és a kereszteshadjáratok által fanatisált Európa bámultára, hogy „*boszorkányok nincsenek*“ — úgy *I. Ferencz József* koronázott királynak uralkodása — kinek egyik őse *I. Miksa császár* törlé el a vestphaliai — Németország népeit titokban gyilkoló rém törvényszékeket, a rettegett „*Vehmgerichte*“; másik őse *II. Leopold király* uralkodása alatt alkotott 1791: 42. t. cz. pedig megszünteté hazánkban a vallató torturát, az emberiségnek egyik átkát; — az által is fog öröklékvé tétetni, hogy rövid idő múlva ki lesz mondva, miszerint „*Magyarországban többé statarium nincsen!*“

Hogy pedig e szó, mi előbb és az emberiségnek épen úgy mint a közbátorságnak érdekében ki mondassék, arra minden gondolkozó honpolgárnak tehetsége szerint törekednie kell.

Minélfogva és mert bennem e hitet komoly gondolkozás, tanulmány és a büntető igazságszolgáltatás teréni némely tapasztalatok érlelték meggyőződésé; mert részesültem élet-pályámon azon szerencsétlenségben is, hogy mint több évig statarialis törvényszéki bíró és elnök — hitszegő lenni nem tudván és nem akarván, a halálbüntetés irányában — melynek annyi jogtudósok által már megvitatott theoriájában — e helyütt csak annyiban leszek bebocsájtkozandó — mennyiben az a statáriummal kapcsolatos, és így nem mellőzhető — ellenszenvem daczára is — kényszerülve valék, a rögtön birósági szabályok merev, és birói meggyőződést kizáró, értelmében bűnös, de szerencsétlen és javítható embertársaim felett, vérző

szívvel bár halálos ítéletet mondani; mi feletti lélekzsibbasztó fájdalomaim ellensúlyát csak abban leltem fel, hogy más részt módosít és alkalmam volt, beszámítás alá nem eshető, de e rettenetes törvényszék elébe kerülteket — az alól jogos úton és igazolt következménnyel elvonnai, — nem csak ösztönözve, de némileg *serkentve* is érzem magamat, e részbeni szerény polgári véleményem, és nézeteimnek nyilvánítására, mi ha csak annyi figyelembe is részesítetik, hogy másokat s nálamnál hivatottabbakat is ösztönöz e rendkívüli vérbiróságnak már valahárai eltörlése szükségéről gondolkozásra, és vélemény nyilatkozatokra, céloimat elértnek, és öntudatom által jutalmazottnak érzendem magamamat.

Mihez képest nem tartózkodom kimondani, hogy meggyőződéseim szerint is, „a fenyítő igazság szolgáltatás lévén minden törvénykezési eljárásoknak legfontosbika; nem csak azért, mert annak végezéjé a társadalmi személy és vagyonsbiztonság, de azért is, mert emberek tetteiről helyesen ítélni, annyival nagyobb feladat, mint azoknak vagyonaikat illető jogokról, mennyivel nemesebb maga az ember a vagyonnál, és mennyivel mélyebbek és bonyolódottabbak az ő tetteinek indokai is, azon viszonyokhoz képest, melyek személy és vagyon között léteznek“ — megbocsájthatlan, és a szomorú tapasztalás szerint is önmagát boszuló hiba és mulasztás, hogy korunk materialis iránya, — még a vagyoni érdekeket istápoló polgári törvénykezési teréni reform, és haladás előmozdítására, úgyszólván minden követ megmozdított, addig a személyt — annak lelkét a szellemet oly közletről és első vonalban érdeklő jogok tekiutetéből a fenyítő törvénykezési téren, majdnem három évtized óta, egy hangos szót sem emelt, holott csak kezét kellett volna kinyujtania a kész és csekély módosításokkal — melyek közé sorolnám első helyen — *az állandó bünyfenyítő törvényszékeknek — a polgáriaktól teljesen elkülönítését* — elfogadható 1843-ik évi magyar bünytető törvénykönyvi javaslat felé, — melynek belső értékét, eredetiségét, s a tudomány legmagasb színvonaláni állását honi és külföldi legjelesebb jogtudósok elösmérték, és melyet a statariumra vonatkozólag különösen jellemez az; hogy a halálbünytetést eltörlölte, — semmiféle rendkívüli

hüntető törvényszéknek helyt nem ad, és az egyéni szabadságot, a perbefogó székek felállításával védi, és egyáltalában tanúságot tesz azon sarkigazság felől, hogy „*a fenyítő törvények szelidítése a kormányveltségének hővmérője!*” — hanem a helyett, ha bár minden polgárisodott nemzetnél rég életben van hozva a rendezett, józan és korszerű büntető törvény és annak elválaszthatlan része a javító büntető rendszer; mert hol az hiányzik sem törvényhozó czélszerű fenyítő törvényt alkotni — sem bíró a szerint itélni nem képes — inkább türi annak vészhozó hiányát, és fentartja a roppant halmazú, körülmények születte a körülmények változtával avulnia is kellett többnyire középkori szellemű vagy szokásos büntető törvényeket, és minden bírálaton alóli fenyítő rendszeretlen módot, melyek miatt tagadhatatlanul oly nehéz a fenyítő törvényszéki bíráknak feladatuk is, a bűn és büntetés közötti belső viszony, az az a büntetés mértékének törvényes, és helyes észalapon, nem pedig egyedül önkényes belátás szerinti alkalmazásánál, és annak eszközzésénél, hogy a büntetés is gyorsan érje el, — mi által a rendkívüli eljárás szükségessége csak is egyedül indokolható — mert tagadni nem lehet, hogy egy részt abban is fekszik az ok, mely miatt rendes fenyítő törvényszolgáltatásunk menete lassú; mert a bírák midőn az elejükbe terjesztett bűnesetekben gyakran a középkori szellemű törvények szirtjeibe ütközést kerülni akarva a belátásuk szerinti büntetések mérlegét egyensúlyozák — önlelkiösméretük megnyugtása végett is kénytelenek, a legesekélyebb körülmények mélyebb fürkészésével és formaságok megtartásával, a büntető törvényszolgáltatás nehézkes menetét nem gyorsítani, mi által igaz, hogy bírói tévedésekre és ártatlan sujtására nem oly könnyen adatik alkalom!

Még ellenben a rögtönbíráskodási eljárás természeténél fogva mily könnyen származhat, és történt is akár hányszor ártatlant halálal sujtó, és így helyrehozhatlan tévedés? — melynek neve „*bírói gyilkosság!*” és a hol az egyszer megtörtént és az emberi természet gyarlóságánál és az intézmény helyteleuségénél fogva többször is megtörténhet helyrehozhatlanul, miután e rendes fenyítő úton használható fellebbezésnek; sőt a felségjogi kegyelem osztásnak sincs helye; a társaságra nézve nem nagyobb rossz

e? mint a minék az általi gátlása, a bünöktöli elrettentés sikeretlenül ezéloztatik?

De ez csak egyik legfőbb hibája a *statarium*nak, — melynek majdnem semminémü józan büntető törvényi és törvénykezési attribútuma ninesen, és a melyet, mint annak sajátsága, eredete, és története is mutatja, nem a törvényhozó böles higgadtsága hozott létre, hanem a legnagyobb zsarnoknak a „szokásnak“ „boszuálló“, de nem „javító“ hatalma tartott fen „*regnum convestitudinarium*nak“ is nevezett hazánkban.

Lapozzuk ugyanis át, fenyítőjogi történelmünket és törvényeinket chronologicus rendben sz. István korától kezdve a mostani század elejéig s látni fogjuk, hogy bár mi nagy tárháza legyen is *Corpus juris*unk a vérengző vad, és halált osztó büntetéseknek, melyek közül sokat nem a törvényhozás, hanem a szelidült kor szelleme szüntetett meg, abban a rögtönbiráskodás nyomára 1808-dik évig, tehát jelenkorunkat csak 60 évvel megelőzte időig, miuntha csak századunknak tartatott volna fel a kényszerűség ezen intézménnyel megösmarkednie, sehol nem találunk; és ekkor is az 1808-ik 11-ik t. cz. 17-ik §-ban nem polgári rögtönbiráskodási törvényszékkel, hanem az akkori hosszas és véres háboruk korszakában a felkelő hadsereg — *insurrectio* — kihágásait megtorló fegyelmi és martialis szabályokból kinőtt — és látszhatólag az osztrák hadi törvénykönyvből — „*Prodromus*“—ból kölcsönzött „*Standrecht*“—el, mely névből formáltatott a „*judicium statarium*“ nyelvünkre átfordítva „álló törvényszék“, később „rögtönbiróság“, vagy „rögtönítélő biráskodás“ — találkozzunk; több évvel későbbben, nem positiv törvény, hanem egy 1813-ik évi január 29-én kiadott udvari rendelettel szabályoztatván, az azóta szokás által fentartott polgári vagy béke időbeni *statarium*, melynek ezélszerütlen, és különféle módosításokon időközben átment szabályaira alább részletesen kívánok kiereszkedni.

E század első tizedéig tehát nálunk és törvényeinkben a *statarium* ösmertlen volt; mert II. József császárnak 1787-ik évi ápril 2-án „közönséges törvény a vétkekről és azok büntetésekről“ ezim alatt kiadott fenyítő rendelete hazánkban törvényes hatálylyal bírónak nem tekintethetvén, az 1-ső rész 2-ik fejezetének 20-ik §-a is, melyben

az foglaltatik, „hogy a halálnak büntetése azokon a vétkeken kívül, melyekről a *törvény* szerint“ álló ítéletet, „judicium statariumot kell tartani, helyt ezentul ne találjon,“ nem a magyar törvény értetik, de nem is értethetik, mert törvénykönyvünkben, mint fentebb már említém, statariumnak II-ik József kora előtti időig, de azután sínes nyoma, kivéven a már érintett katonai rögtönbiráskodást tárgyazó későbbi; vagyis 1808-ki 11-ik törvényczikket, — sőt ellenkezőleg mindazon bűnök felett, melyek a rögtönbirósági szabályok szerint, „nem másként mint akasztófán köttél általi halállal bosszulandók,“ — és a melyek a régibb időkben nem minden esetben és kivétel nélkül voltak halállal büntetve, az *ország rendes birái és törvényszékei*, és nem is mindig sommás, de rendes peruton ítétek, és a felelbitelnek is, — mely a lehető birói tévedéseknek egyik legbiztosabb akadályozója, nem minden időben, valamint a kegyelmezésnek sem mindenkor kizárásával, mi eleinte nem is volt kizárólagosan fejedelmi, hanem az 1655. 38. t. cz. 5-ik §-a tanusítása szerint; a néppel, melyet azon időben egyedül a kiváltságos osztály képviselt — megosztott felségi jog. Mert:

Am lássuk többjeit azon törvényeinknek, melyek jelenleg statarium elébe tartozó büntetésekre, u. m. rablógylakosság, rablás és utonállással fosztás, és szándékos gyújtogatásra, és azokat elkövetők feletti birói hatalomnak gyakorlására vonatkoznak, és miután e helyütt nem annyira a bűnök miatti büntetés, mint annak mikénti alkalmazása s a büntető hatalomnak mikénti gyakorlása? jön kérdés alá, először a büntetés alkalmazása, vagyis törvénykezés tekintetéből.

Sz. István korában és első királyaink idejében a birói hatalom gyakorlása kizárólag a király személyes köréhez tartozott, és ahozképest a főbenjáró és súlyosb vétkeket első időben a király személyesen ítélte, kisebb büntetteket valamint egyéb ügyeket is, Sz. István 1-ső könyvének 5-ik, 2-ik könyvének 20-ik, Sz. László II-ik könyvének 9-ik, 16., 19. és 29-ik czikkei szerint, a megyék ispánjai, grófjai, birói segédjeikkel, — tehát társas biró-

ságban — itélték, valamint később a nagyobb gonosztevők felett a királyi ítélőszék — *judicium regale* — ítél, melyről Sz. István II-ik könyvének 12. és 20-ik czikkei, valamint Sz. László törvénykönyvei, azok között a III-ik könyv 3-ik czikke tesznek említést, melyek szerint a várnépéhez tartozó előbbkelőknek súlyosb vétkei felett, úgy a várnépének nagyobb bünei felett a király maga a nádorral, az udvarnál lévő főpapokkal, és országnagyaival együtt volt a bíró, a király várnépeit pedig a nádor, a vármegyék ispánjai és grófjai itélték.

Kálmán király, — ki nemcsak saját személyében s udvarában ítél, de a vármegyéket is megjárta I-ső könyvének 37-ik czime szerint, a népnek egymás közötti ügyeit ön maga előtt két megyei bíró által; a bírák elleni panaszokat pedig a nádor által íteltette, 1-ső könyvének 2-ik czime bizonyítása szerint, még minden egyházi megyében évenként kétszer *zsinati ítélőszéket* — *synodalia* — mely előtt pecsétküldés általi idézés nélkül is, tartoztak a felek megjelenni, — minden rendü honfiaknak bármilyen peres ügyei elintézése végett tartatott, a püspöknél egybegyűlt vármegyék grófjai, ispánjai és egyéb bíráinak együttbíráskodása mellett.

A főbenjáró és súlyosabb bűnök sorában tartoztak azon időkorban a kijelölt felségsértési és honárulási eseteiken kívül: az ember ölés, vagy szándékos gyilkosság, nőragadás, s erőszaktétele, hitszegés, egyház és annak szolgálói elleni bűncselekvények, némely közerkölcsiség elleni tettek; de főleg a *tolvajság*, — mely bűn, mint az arra vonatkozó számos törvények gyaníttatják, azon korban nagyon el volt terjedve, és oly szörnyűnek és megvetettnak tekintetett, hogy annak kiirtására Sz. László III-ik könyvének 1-ső czime 3-ik §-a szerint királyaink isten előtt esküvel kötelezetteknek nyilvánítták magokat, és oly szigorú, sőt kegyetlen büntetéseknek volt alávetve, minők a *megcsönkítés*, az *ártatlan 10*, és később *15 éven felüli gyermekekre is kiterjesztett, örökös szolgaságra vetés, akasztófáni halál* — mint az Sz. István II. könyvének 30. és 40-ik Sz. László II. könyvének 2. 6. 12. és 14-ik, és III. könyvének 19-ik czikkeiből is látszik, melyeknek szigorúságát csak a tolvajok kinyomozását czélzó, Sz. László II-ik könyvének 4-ik cikkében előforduló, és III-ik könyvének 1-ső czime

alatt szabályozott — az akkori kort gyászosan jellemző — azonban később az arany bulla 6-ik articulusa által eltörölt eljárásnak észszerűtlensége, czélszerűtlensége és igazságtalansága haladhatta csak felül; mely törvénynek elsőblike szerint rendeltetett: „*hogy az kit az egész falu kiáltott ki tolvajnak, tüzes vaspróbát tegyen és ha azáltal hoyy kezét megégeté — bűnösnek találtatik, mindenétől fosztassék meg és vagyonának $\frac{3}{4}$ -e szálljon a királyra, $\frac{1}{4}$ -e pedig a falubeliekre,*“ ha pedig ártatlannak taláztatnék, a vádló falu népe csupán *egy kis pénzt* legyen köteles fizetni a papnak, — az utóbbi szerint pedig a tolvajok kiirtására kiküldött vizsgáló királyi követek — *nuncii regis* — „*egybegyűlvtvén a város vagy helynek tizedeseit és századosait, a tolvajságról „gyanúsokat“ kijelöltették, és ha a feljelentettek tagadásban voltak, minden tizért egy közülök tüzes vasat vinni tartozott, ki ha sértetlenül maradt a többi kilencz is ment volt, de ha megégette kezét, kiki magáért tartozott tüzes vasat vinni.*“

De még ezen észnélküli eljárások sem voltak statarialis-szerűek, mert az elfogott tolvajokat Sz. László III-dik könyvének 9-dik s 12-dik czikkjei szerint kitüzött napok és büntetés terhe alatt rendes bíró kezéhez kellett törvényes megítélés végett átadni, Sz. László III-ik könyvének 19-dik czimje szerint pedig rendeltetett, hogy a tolvajt is azon bíró ítélje el, kinek megyéjében az kézrekerült, *tehát nem rendkívüli rvgtönítelő bíróság*; ezek szerint, ugy

Második Andrásnak aranybullája és IV. Bélának 1267-dik törvény rendelete szerint, még a *czégéres bűnösök* is biztosítottak a felől, hogy csak perbefogva rendes törvény útján, és nem rendkívüli bíróságok által ítéltethetnek el.

A fentebb említett időkben főbenjáróknak bélyegzett tolvajsági bűnökön kívül legrégebb törvényeinkben oly bűnök, melyek jelenleg statarialis eljárás alá esnek, minők „*a rablás, rablógyilkosság, utonállás*“ hihetőleg azért; mert még nagyon el nem szaporodtak kevésbé fordulván elő, még csak Sz. István II-dik könyvének 30-dik czime, mely azt rendeli: „*a szándékos gyujtogató a kár megtérítésén felül még 16 tinót adjon*“ érdemel említést, amennyiben fentebb az mondatott, „*hogy a jelenleg statarium elébe tartozó bűn-*

tettek sem voltak a régiebb időkben kivétel nélkül halállal büntetve."

Második Andrásnak aranybullája 5-ik czimében már előfordulnak a rögtönbiráskodás szabályai szerint statarium alá eső *rablógyilkosok is*, — *latrones* — kiknek valamint a tolvajoknak is megítéltetésük a megye ispánjának elnöklete alatti királyi bírakra „*bilochi regii*“ bizatott.

1123-dik évtől kezdve mintegy 1276-dik évig divatozott az is, hogy a fejedelmek királyi ítélő székeiken gyakorlott birói hatalmukat delegált bírakra bízák, leginkább érsekek, püspökök, de legtöbbször a nádor elnöklete alá rendelt többszörre hat, részint egyházi részint világi férfiakra, mely gyakori nádori megbizásból vette eredetét a később rendes országos törvényszékké vált *nádori ítélőszék*, mely háromféle alakban bíraskodott; mint „*közgyűlési nádori ítélőszék*“ — *judicium generale vagy palatinale*, — melyen a tolvajok, rablók, birtokfoglalók és más gonosztevők felett a király által az ország rendei egyetértésével kiküldött bírák a nádor elnöklete alatt ítélték közgyűlésekben; melyekről említést érdemel azon 1298-ik évi rendelet is „*hogy a nádor tábort tartva, ne falukban vagy városokban, hanem szabad mezőn, és ne télen, hanem tavaszkor nyáron vagy őszkor tartsa közgyűlési székét*“, mely ítélőszék később Corvin Mátyás király által, ki a fenyítő igazságszolgáltatás módját egészen megváltoztatta, és a vármegyék későbbi fenyítő hatalmának talpkövét tette le, VI-ik törvényének 1-ső czikke szerint, mire alább is lesz hivatkozás, eltöröltetett; továbbá mint „*nyolczados törvényszék, judicium octovale*“, melynek tartási határideje országgyűléseken határozott meg, és a melyeni elnöklettel nemcsak a nádor, de az országbirája is több megyékre megbízott az 1552: 44. 1556: 34. 1563: 24. s több törvényczikkek szerint; és végre a „*nádori rövid törvényszékek — judicia brevia*“ — melyeket rövidebb evocatióval a nádor tartott szintén, de az 1635; 14. t. cz. 7-ik §-sa szerint, mindig csak a király tudtával hihatott egybe. Az 1557. 8-ik t. cz. 4-ik §-sa szerint a nádori törvényszék tartására a királyi helytartó is meghatalmaztatván, ezen királyi helytartói szék, melyhez közbirókul az ország rendes birái neveztettek az 1567. 26. t. cz. 2-ik §-sa szerint a fellebbvitt perekben ítél.

Hogy pedig mindezen ítélőszékek előtt az eljárásnak törvényes rende mellett rendkívüli eltérések nem gyakoroltattak, azt a hármas törvénykönyv 1-ső részének 9-ik czinjén, és több idevonatkozó törvényeken kívül, melyek szerint még a szökevények és hirhedtek is, — *profugi et proscripti* — ha kézrekerültek, békóból idézendők valának bizonyítják; de hogy még a személyes vérjogi bíróságok is, melyeknek keletkezésök az árpádházi királyok s egész II-ik Gejza idejéig felvezethetők; ki 1158-ik évi adományában a nyitrai káptalannak, ugyszintén II-dik András 1230-dik évben a szathmár-németli germán eredetű új telepedőknek, és IV-ik Béla a szombathelyi telepítvényeseknek 1238-iki szabadalmában hatalmat adott, hogy szabadon választott s királyi megerősítést nyert birájak által a helység 12 jobbjaival határaikon belől büntetvő gonosztévőkre a nemesek kivételével, halálos ítéletet is hozhassanak; a *törvényes rend es formák megtartása mellett, tehát nem rendkívüli úton* biráskodtak a gonosztévők felett; azt többek között még az is tanúsítja, hogy Kovachich „*vestigia Comitatum*“ czimű munkájának 147-dik lapja szerint, a *büntetvők magok védelmezhetése végett háromszor megidézettek, és csak ha harmadszori idézésre sem jelentek meg marasztaltathattak el makacsságból* és hogy *l'fejér Codex diplomaticus*-sának V-dik köt. 1. dar. 68-ik lapja szerint, már V-ik István idejében, a vádtétel az egész gyülekezet előtt nyilvános kikiáltás által (*proclamatio*) történt; mely czélból III-dik Andrásnak 1298-iki rendelete szerint a fenyítő vizsgálat királyi pecsét mellett, a király által minden megyében 12 nemes által tétetett, *mi az esküdtszéknek némül primitiv eseméjét foglalja magában*, kik miután a vizsgálatuak rendét, a per rendszeres birájához beküldöttek: az az általok eleve kijelelt határnapon, minden további új vizsgálat nélkül, igazságot szolgáltatni tartozott, a bűnöst csak kétszer megidézni, s harmadszor az említett 12 nemes által kikiáltatni kellett, hogy e szerint a harmadik határnapon az ügy végképen befejeztethessé; *mely ügymenet e szerint a rendesnél ugyan rövidebb, de nem rögtön biráskodási eljárást képezett.*“

Zsigmond király alatt a törvénykezés bővebb fejlődést nyervén II-ik törvényének 5-ik fejezete szerint rendeltetett — hogy a büntető hatalommal, melyet az ország

régi szokásai szerint addig a nádor, a megyei grófok, ispánok, és más birói tisztel felruházott személyek gyülekezetben és közítelő székeken, valamint egyes személyek is királyi adományozásnál fogva gyakoroltanak — a közbátorság fentartása végett a városok és szabadalmazott helységek is élhessenek azok ellen, kik határjokban bünt követtek el, — mi által a királyi városok mostani fenytő joga megállapított; fenmaradván mindazon által királynak kegyelmezési joga, mi a *statariumnál tetteg ki van rekesztve*; ugyanazon törv. czikk, még azt is rendeli, hogy az oly gonosztévők kiket kézrekeríteni nem lehetett, a perben ítélő bíró által — hirdetté — *proscriptussá* — tétessék, és minden ily kihirdetés, az elkövetett gonosztett kiírásával együtt az ország minden biráinak tudokra adassék — kik az ily kihirdetett gonosztévőt befogatni, és rendes bíraskodás útján — *tehát nem rögtön bíróságilag* — érdemlett büntetés alá vonni tartoztak; miből kitetszik, hogy még az ilyen a *statariumhoz legközelebb álló gonosztévők részére is megadatott a jog: rendes és nem rögtön ítélő törvényszék által*, és a ki nem rekesztett törvényes formák és orvoslatok mellett — minő a kegyelemérti folyamodhatás — érdemlett ítéletet kapni.

Corvin Mátyás ki, — a hunyadiak korában elterjedt hazafiatlan pártoskodások között félelmesen elszaporodott martalóczok cseh zsebrákok, és azokkal szövetekezett fényes nevű honi haramiák dülésainak véget vetendő — a gonosztévők kézrekerítésére és a fenytő igazság gyorsabb kiszolgáltatása végett több czélirányos törvényrendeleteket hozott, és a nádori közítelőszék eltörlésével a fenytő törvénykezés módját megváltoztatta, üdvös reformjai közben is bölcsőbb és ligadtabb volt, mintsem hogy a késő századok utáni statariális eljárás által visszahatásra alkalmat szolgáltatasson; mert abból ugyan rögtön ítélő bíraskodási eljárásnak hazánkban általai behozatalát kimagyarázni nem lehet, hogy 1. törvényének 1. czimjében: „a nyilvános falu vagy helység gyújtogatót hűtelenség bűnében esők közzé sorolta, vagy hogy több gonosztettet azon bűnök közzé foglalt melyek miatt a büntelkövetőt akár mikor az ünnep nyolczadon kívül is szabad volt egyenesen a király eleibe idéztetni, és pedig az eljárás gyorsítása végett harmadik könyvének 28-ik czimje szeriöt, oly módon: „hogy a királyi üléző

levél, annak a vármegye törvényszéke által kiküldött egy nemes előtt átadatván 25 nap alatt a király előtt okvetlenül megjelenni tartozzék“ — továbbá hogy VI-ik törvényének 48-ik czime alatt rendelé: miszerint azon jószágnak ura, kinek birtokán tolvajok és más gonosztévők tartózkodnak a megye ispánja által felszólítván, azokat birtokairól elkergetni köteles légyen — mit ha tenni vonakodnék a megye ispánja küldje embereit azoknak elfogatására, kiknek ha a lakosok ellentállának, nagyobb számú erőt küldvén, mind az ellentálló lakosokat mind pedig a gonosztévőket fogassa el, és ha ekkor is az uraság tisztjei vagy a lakosok ellenszegülnének, ha csak a gonosztévőknek *törvényszék eleibe* állítását önként meg nem ígérnék — a megye ispánja foglalja el a helységet, a királyi kegyelem megnyeréséig.“

És sak is abból; hogy midőn VI-ik törvényének 1. czime által — a czégéres gonosztévők felett is bírászkodott nádori közítélőszéket eltörlé, s nehogy az által a gonosztettek büntetés nélküli elkövetésére alkalom nyujtásék, rendelé: hogy „*ha valamely megyében a gonosztévők elszaporodnának a megye kérésére a király engedje meg, hogy a megye, ispánja vezérlete alatt azon gonosztévőket felkereshesse és kúrthassa*“ — látszik lenni e törvényrendelet, és a mostani statarialis szabályok első fejezete között nemű hasonlatosság; mennyiben e szabályok szerint is azon törvényhatóságnak, melyben a közbátorság nagyobb veszélynek van kitéve, megengedtetik rögtönbírászkodás kinyeréseért folyamodni — *de csak is látszik valóságban azonban nincs*: nem azért mert Mátyásnak ama rendelete országos törvény — a statarialis szabályok azonban *szoros értelemben véve nem az*; de mert Mátyásnak e törvénye szerint az elhatalmaskodott gonosztévők felkeresésére és megtámadására felkelési jog adatik, harezí s védelmi jelege mellett annál kevésbé tulajdonitathatik jog a kézre kerülteknek vagy magokat megadottaknak *sommás rögtön bírászkodási úton megsemmisítésökre*, mennyivel inkább kiténik számos még a proscriptusokra is vonatkozó törvényekből, úgy Mátyás király 3-ik Decretumának 51-ik czikkjéből is, hogy még — „*a feltett szándékból gyilkos is, ki minden alku nélkül fejesztésre vala ítélendő, és a ki ha megszökött bár ki által elfogattathatott ugyan, de a bíró kezéhez volt szolgálta-*

tandó, ki ötet nem másképp mint „a törvény rende szerint“ tartozott megbüntetni — „rendes bírása elől, és a rendes per-
 irtól elnem vonattathatott, valamint semminemű más gonosz-
 tívő sem, és azt az azon időben még nem is létezett rögtön
 bíraskodási eljárás szerint, vagy is rendkívüli törvény útján
 megbüntetni nem lehetett. Mellőzvéni azt, hogy Mátyásnak
 annyi belzavarokkal és külellenséggel küzdött kora, a mi
 kifejlődöttebb és békés viszonyainkkal — midőn az államha-
 talom sokkal erősebb és szilárdabb, mint sem hogy egyesek
 megfélekezése végett, azok ellen irtó hadat kellene viselnie
 — egybe sem hasonlítható!

Valamint nem lehet egybehasonlítani a Dózsaféle pór-
 lázadás következtébeni embertelen és dracoi törvényeket
 szült — bár Verbőczy Istvánnak hármias törvénykönyve
 előállításával polgári s fenytő törvénykezésünk előbbre
 haladásától meg nem fosztható — II. Ulászlói korról sem;
 melynek a lázadás utáni törvényei, az akkori kor jelem-
 zésére szolgáló adatoknál egyéb érdekléssel nem bírnak.
 De még e korszakbeli törvényeink közül is az 1. Decre-
 tum 19-ik Articulusa, mely Corvin Mátyás VI. törv. 48.
 cikkének módosítását foglalja magában, és a mely eként
 szól, hogy: „a földes urak jószágaikon lappangó gonosz-
 tívőket a megye ispánjai felszólítására nem kikergetni,
 hanem a gonosztívők egész díjának terhe alatt a vármegye
 törvényszéke elébe állítani tartoznak“ kivéve, ha önma-
 guk is büntető hatalommal bírnának; és a III-ik rész 32-ik
 címje is, mely rendeléssel, hogy „a vérszékkel nem bíró ne-
 mesek és községek az általok kézrekerített gonosztívőket,
 mindegyikért naponta fizetendő három márka bírság terhe
 alatt harmad nap a vármegyének átadni tartoznak, az mind
 azon által nékiek is megengedtetvén, hogy a tetten kapott
 gyilkosokat, gyújtogatókat és erőszakos paráznakat tör-
 vény rende szerint megbüntethessék „ama fentebbi állítás-
 nak, hogy: „semmiféle gonosztívő a törvény rendes útjától
 el nem vonathatott“ — erősítésére szolgálnak.

Hogy a mohácsi vész után ellenkezőleg az Árpádvéri,
 midőn kevés, és a vegyes házakból királyok korszakával,
 midőn nem sok — mostan statarium alá tartozó — bűnese-
 tekre vonatkozó törvény-rendeletekkel találkozunk; oly
 sűrűn és annyi ilyenmű bűnöket tárgyazó törvényekre buk-
 kanunk törvénykönyvünkben, miszerint itt azokat mind

elősorolni a feladat szűk kerete sem engedi annak okát, a közel kétszáz éves török-német s magyarral vegyes uralmak alatti belső villongások és folytonos harcokban lét között elvadult erkölcsi elfajulásban, és az erkölcsök nem szelidülésével a törvények nem szelidíthetése, vagyis mi egyre megy a nem szelidített, hanem kegyetlenül keményített törvények miatt nem szelidülhetett erkölcsök, és a mi ezredéves ok — népfajaink neveltetése teljes hiányából eredő körülményekben találjuk; és a honnét fokozatosan származtathatjuk ama meglepő hiányt is, hogy — habár törvénykönyvünk a büntető rendeleteknek egybehalmozott avult tárlháza is, melyből a mi eltörültnek látszó rossz, csak az idő mohával van belepve, és csak alkalom kell hogy ismét éltet nyerjen, és a mi fentartatott nem korszerű; *fenyítő Codex-ünk*, ámbár az ugynevezett „*forma processus judicialis criminalis*“-nak; mely hogy törvényes erőre hazánkban soha nem juthatott épen nem veszteség, — közel másfél század előtt országgyűlési küldöttségi vizsgálat tárgyává tétele óta, az 1791-ki, az 1825-ki és 184³/₄-ik évi törekvések daczára mai napig sincs, legalább életbe léptetve nincs! *hanem azt a legfontosabb esetekben a nyomorúságos statarialis rendszer pótolja!*

E kitérés után azonban hatoljunk bátran tovább vastag törvénykönyveink tömkelegében, mert annak ellenkezőjétől, hogy a statarium nem oly intézmény, mely a lettint századokat bélyegezné, bár azokat elég szennyfolt takarja, hanem hazánkra nézve a jelen századnak nem nyereleményes adquisitioja --- tartanunk nem lehet!

1-ső Ferdinandnak 1527: 6-ik t. ezikke azt mondja ugyan, „*hogy minden vármegyében 12 jámbor életű nemes választassék, kik a megyének ispánjaival és szolgálóival a gonosztévők felett vizsgálatot tartsanak, kiket azután a megyének ispánja minden kegyelem nélkül megbüntetni köteles,*“ de korántsem rendel ez által statariumot, hanem törvény rendes útján belátás szerinti büntetést, mert a mellett hogy a megyék fő vagy alispánjainak soha nem volt élet-halál feletti önálló törvényes biráskodási joguk, a „*kegyelem nélküli*“ kifejezés csak azt jelenti, hogy büntetés nélkül őket hagyni nem lehetett, mit az 1545: 44. t. cz. is igazol, mely szerint a „*tettenkapott*“ — most statarium alá eső — *rablókat. tolvajokat és földnép sanyargatóit, az*

ország kapitányai és a megyék grófjai halál vagy más érdemlett büntetéssel — tehát belátásuk szerint — büntetésék; sőt az 1546. 25. t. cz.-nél fogva, mely szerint a királyi felség azon czégéres gonosztevőket, kiket az ország rendei vagy a vármegyék a nemességnek és a földnépének kegyetlen sanyargatása miatt feljelentettek — kik alatt tehát nem a *statarium* élébe tartozó *rablók, haramiák és gyujtogatók*, kik felől a törvények külön rendelkeztek, hanem a „*hatalmas-kényurak és rabló lovagok értettek*,“ — minden rendes per nélkül a haza kebelében vagy azon kívül is, akár önmaga, akár az ország kapitányai által üldöztethesse és megbüntethesse — *a rendes per alóli kivétel rendeltetvén* — épen az igazoltatik, hogy más esetekben a *gonosztevők csakis rendes törvényúton voltak büntethetők*, mit a 48-ki czím is tanúsít; mely szerint azok, kik várainkban *rabló-legényeket* (zaskornikos) tartanak, és azokat *rablásra kiküldik*, váraik ostrommal bevétetvén, csúfhalállal végeztessenek ki, és váraik a koronára szálljanak. Mindezekből kitetszik, hogy ezen, úgy több hasonló törvényrendeletek, minő ugyanazon évi 50-ik czím alatti, és az 1557. 25. t. cz. a *rabló lovagokra, martalóczokra és szabad hajdúkra*, kiknek dúlásaik azon korban nagyon elterjedtek — vonatkoznak, és hogy azokból a mostani statarialis eljárásra előzményt vonni nem lehet.

Még ellenkezőleg az 1563: 38., mely a szándékos gyilkosság esetében rövidebb pert rendel, és a 41. czím, mely a gyilkosoknak is felebbvitelt, és perújítást — megelőző királyi kegyelemlevél nélkül — enged azon feltétel mellett, hogy az elmarasztalt a perújítás alatt vason tartassék, tanúsítják, *hogy a főbenjáró bűntevők sem valának a törvényes jogorvoslatoktól megfosztva*, és a 63-ik czím — mely azt rendeli, hogy a szándékos emberölőnek a *király kegyelme ne adhasson*, azt mutatja, hogy más esetekben a statariumnál hatályon kívül tett, kegyelmezési jog érvényesített.

Igaz ugyan, hogy az 1567: 30. t. cz. olyan kapitányokat, kik törökökkel szövetkező egyéneket tartanak hűtlenségi bűnnel terheli, az oly embereket pedig, kik *tolvajság, rablás, emberölés és törökkel czimboráskodásról* meggyőzetnek, karóra huzásra íteltetni rendeli, úgy szintén az 1597: 29., mely kimondja, hogy a *kóborló uratlan*

hajdúkat szabad akár kinek megölni, és ugyanazon évi 36-ik t. cz., mely a több nejtekre, az útonállókra, ház megtámadó rablókra és gyilkosokra, a nyilvános gonosztévők ellen hozott 1548-ki törvényczikket megtartani parancsolja, kegyetlen szigorúságra nézve statariumunkat is felülhaladják — de a mellett hogy azon kornak durva önvédelmi jellegét is magukon viselik, annak magyarázatát is magukkal hozzák, hogy e törvények hazánknak rendkívüli kül- és belvillongási idejére, és nem rendes viszonyaira vonatkoznak, és inkább törvényen kívüli állapotba helyezésre mutatnak.

Az 1655: 26. t. cz., mely szerint a gonosztévők büntetésében még lehető nagyobb szigorúság rendeltetik, kiemelvén, hogy a megkegyelmezéseknél a korábbi törvények megtartassanak, és hogy a bűnbe visszaesőknek kegyelem többé ne adassék, világot vet arra nézve, hogy a nagy gonosztévőkre is, ki volt terjesztve — *a statarialis szabályok szerint még az először bűnködőtől is megvont, kegyelmezés, és hogy az 1655: 38. t. cz. alkotása előtti időkben a személyes vérjoggal bíró egyesek is kegyelmezési joggal éltenek, mindaddig míg e jog tőlük el nem vétetett, mit bizonyít az 1715: 44. t. cz. is, mely rendel, hogy „a vérhatalommal bírót — azon visszaéléseik megszüntetése végett, mely szerint a gonosztévőket büntetlenül szabadon bocsájtják — a királyi fiscus vérjoguktól megfosztás végett a nádorispán elébe idéztesse.” és hogy továbbá a megkegyelmezési jog, miut a felségnek kizárólagos tulajdona mindenkor annak főhatalma mellett maradjon.“*

Az 1729: 30. törv. cz. a nyilvános gonosztévőknek fenytő ügyeit a feljebb nem vihetők közé sorolja — *miből azt következtethetni, hogy addig feljebb vihetők voltak, mert különben miért tilalmaztatott volna oly ügynek felebbvitele, mely ügy sem volt soha felebbvihető? még az ugyanazon évi 43. t. cz. a fenytő ügyeket a királyi táblánál persorozati elsőbbséggel ruházza fel, és a 35. t. cz. azokat kirekesztőlég a vármegyei köztörvényszék tárgyaivá teszi.*

Az 1791-ik évi országgyűlésen hozott fenytő rendeletek közül kiemelendő a 42. t. cz. — mely által a kínzó vallatás alkalmazása — mint a valóság felderítésének igazságtalan és czéliránytalan módja teljesen megtiltatik, —

és a 43. t. cz., mely által a fenyítő perbeli terhes ítéleteknek felebbvitele a városi polgároknak, és némű megszorítással más nemteleneknek is megengedettett — és végre az 1830: 6. t. cz. 3-ik §-a, mely rendeli, hogy a büntetőperek, a királyi-báni és hétszemélyes táblák által az országgyűlése alá is vizsgálat alá vétessenek.

Az e szerint röviden megemlített fenyítőjog történelméből, és elősorolt fenyítő törvényrendeletekből kitészik tehát annak valósága, mi fentebb állított: *hogy statariumi büntető rendszabályoknak törvénykönyveinkben nyoma nincs*; továbbá hogy a legnagyobb gonosztévők is a törvény rendes útján ítéltethettek el rendszerint, ügyüket fellebbezhették és kegyelemért folyamodhattak, ellenkezőt csak ritka s rendkívüli esetek bizonyítván, és végre, hogy az 1808-ik 11. t. cz. 17. §-ban található csak első nyomára, nem ugyan a polgári statariumnak, hanem a hadifegyelem fentartása végetti katonai rögtön bíraskodásnak „standrechtnek“, mely a felkelő — insurgens — sereg súlyos és főbenjáró kihágásai korlátozása végett, a táborozás s hadigyakorlat idejére hozatott.

E törvény, mely mint ezime is mutatja *haditörvény*, 17-dik §-ában, miután előbocsátja, hogy minden egyéb vétkek a törvény rendes útjára tartoznak, azt rendeli hogy midőn a táborozás és hadigyakorlatok alkalmával a felkelő seregben összeesküvés vagy nyilvános zendülés kitör, és erőszakos rablások, utonálló fosztogatások, a feljebbvalók és főhadisztek megtámadása, sebesítéssel, csonkítással és öldökléssel kapcsolva merényeltetik, és emélfogva a közbátorság fentartása rögtön halállali büntetést multhatatlanul kívánna, az elnök „álló törvényszéket“ a katonai rögtönbíraskodáshoz hasonlót, tehát közembereknek is alkalmazásával, és nem kevesebb mint hét és nem több mint kilencz személyből állót hívjon össze, melyen a tiszti ügyész vádjára halálos ítélet is, tehát nem kirekesztőleg halálos, hoztathatik és végrehajthatik, mindazon által, azon világos feltétel mellett, hogy nemesak a halállali büntetés elhatározásánál, de annak megállapításánál is, hogy az elkövetett bűn, ezen bíróság elébe tartozó fentemlített esetek tárgyát valósággal képezi, valamennyi bírói tagnak szavazata egyhangu legyen oly annyira, hogy ha csak egyetlen bírósági tag ellenkezőt ítélne, a fenforgó ügynek

megítélése tetteg a törvény rendes útjára igazíttassék a 20-ik §-ban világosan kimondatván, hogy e „szabályok katonai törvények“ miből tagadhatatlanul kitetszik, hogy e törvényben foglalt rögtönbiráskodási rendszabály nem polgári intézmény, hanem valóságos haditörvény, mely a polgári állapotuakra, kiknek büntettei a törvény rendes útjára tartoznak, ki nem terjeszhető, és hogy annak mostanában, miután azóta a honvédelmi rendszer megváltozott, és a hadi nép külön katonai törvények alatt áll, törvényes érvénye és hatálya nincs.

Egyedül az 1813-ik évi január 20-én kiadott udvari rendelet tehát az; mely egyébre nem támaszkodhatva, mint tán az 1715: 17. t. cz. 3. §-nak legszélesebb értelemben vett ama rendetére, melyszerint királyi megbízó parancs — mandatum delegatorium-nál — fogva, a birói hatalomnak összeütközése vagy más akadályok miatt a rendes bíróság valamely fenytő ügyben *el nem járhatván*, rendkívüli birói hatalom osztathatik, de csak is a fenálló törvények szerint eljárando, hozta legelsőben hazánkban be a *törvényhozási hatalom hozzájárulása nélkül* a mai napig szokás által fentartott 1846-dik évi május 19-ki királyi határozattal módosítva jóváhagyott, az absolutismus idejében az osztrák büntető rendszer közbenjötté után, 1862-dik évi december 12-én szigorúsítva helybenhagyott, 1867-dik évi augustus 11-én az 1846-ki szabályokat visszaállító és legújabbán a folyó 1868-dik évi november 1-jén kiadott királyi megerősítéssel módosított, de lényegükben nem változott rögtön biráskodási eljárást, melynek főbb szabályai elősorolása közben ki fog tűnni, azon sark igazság mellett, hogy *„a törvények és azokat pótló rendeleték iránti bizalmat mi sem ingathatja meg erősen, mint azoknak gyakori módosításuk“* a hat izbeni változtatás közötti, nemcsak céliránytalanságot tanusító, de a behozatal óta lefolyt félszázad különböző időszakai alatt a jognézetekbeni némű tekintetben inkább hátrálás, mint csekély haladás és lényegtelen különbség!

A rögtön itélési jognak általános értelmezése a szabályok valamennyiében egyforma lévén, kivéve, hogy az

1862-dik évi szabályokban, még e nagy horderejű kitétel „*vagy anélkül is*“ és a legújabbakban azzal hasonértelmű „*vagy különben is*“ belefoglaltatik, annak lényege következőkben összpontosíthatatik:

„A rögtön biráskodás gyakorlása mint a rendes törvénykezés utjátóli kivétel, csak azon törvényhatóságoknak engedtetik meg, melyeknek területén gyakoribb rablások, rablógyilkosságok, utonállási fosztogatások, vagy gyujtogatások tapasztaltatnak, *vagy különben is* a közbátorság nagyobb veszélynek van kitéve, *semmint ily gonosztévők vakmerősége rendes úton és módon fékezethetnék, és annál fogva visszaretentő és nyomon követő példaadások szükségesek.*“

Tehát akkor, midőn az államkormányzati gépezet beösmerten oly gyenge és tehetetlen; hogy az néhány nyomorúlt gonosztévő miatt, a közbátorságnak megoltalmazása végett, a törvény által előszabott rendes úttól eltérve, kénytelen rendkívüli eljárás és módokhoz nyúlni, és a legszigorúbb büntetés végrehajtása végett a hatalom egész erejével egyesek ellen irtó-hadat viselni, mely kifejezett állapotra tartózkodom alkalmazni Benthamnak a nagy jogbölcésznek azon mondatát: *„hogy a mely a kormány a kegyetlen büntetéseket kénytelen megtartani annak csak azon egy okát adhatja, hogy a nép rendes állapotát oly szerencsétlenné tette miképen nem lehet azt többé mérsékelt büntetésekkel fékezni,*“ hanem inkább az úgynevezett visszaretentő és nyomon követő példák szükségének tapasztalati eredménytelenségét tartva szem előtt, hivatkozom egy, a halálbüntetés jogszerűsége mellett nyilatkozott, és *így ellenvéleményű hazafinak* a „büntettekről“ irt pályamunkáját befejező helyes állítására, melyszerint *„a kor és újabb tapasztalás kivívta már azon igazságot, hogy a szelíd emberiséget a közbátorság biztonságával egyeztetni és a büntetéssel a javítást is összekapcsolni nehéz ugyan, de nem lehetetlen, sőt első és legszentebb feladata a törvényhozásnak.*“

Hogy a statariális alapszabályok szerint *„a rögtönítelő bírának törvénytudó, érett és nyílt ítéletű, és a biráskodásban gyakorlott férfiaknak kell lenniök,*“ mely tulajdonok különöhen minden bíróban megkívántatók az mutatja ugyan a fenyítő törvényyszolgáltatásnak általános fontosságát, de a rögtön biráskodásnál, hol megszabott határidő alatt a leg-

sommásabb eljárásban fekszik a súly, e tulajdonok mellett is, a szabályok betűszerinti megtartására felesketett bíráknak kevés terük van, a büntetés józan mértékét, célját és határát, belső kételyek felmerülhetése nélkül s függetlenül mérlegelhetni, és ennél fogva a nyomban végrehajtandó halálos ítélet kimondásánál egyedül a kedvelt, de emberileg alig meghatározható jogi kifejezés értelmében, „*napfénynél világosabb*“ esetekre szorítkozni; annál is inkább, mert azon némi esetekly biztosíték is, mely a törvénybeni bírói tévedések ellenében, az 1808-ki 11. t. cz. szerinti katonai rögtönbiróságoknál *7 vagy 9 tagnak* az 1813. és 1846-diki statariumok szabályai szerint *az öt tagból* álló bíróságnak *egyhangu* határozatában még tán feltalálható volt elvétetett az 1862-ki statariális szabályok szigorító példája szerint a legújabb statariális szabályoktól, melynek 28-dik §-sa szerint a vádlott halálraítélésénél *az öt szavazatból négy bírónak szava elegendő*, mi szemben a régiebb statariális szabályokkal, csakugyan nem humanisticus előrehaladás, hanem oly visszalépés, mely még kevésbé rekeszti ki azon lehetőséget: hogy a *nem bűnös is helyrehozhatlanul sujtassék* mint sujtatott a statariális eljárások által akárhányszor.

Minek bizonyítására nem szándékom ismételni Szemere Bertalannak már hivatolt jeles művében felemlített régiebb esetet; sem az ötvenes években hazánk egyik nagyobb megyéjében történtet, — hol két alig 20-ik évüket betöltötte gondatlan ifjú egy setét estve a lakhelyükhöz közel eső zsidó csaplárossal, kihez épen borozás végett menni szándékoztak, véletlenül szembe találkozáván, és ez által fel nem ösmertetvén, azt pajkosságból megállították és színlett fenyegetések között tőle két forintot elvévén, azzal egyenesen csakugyan az ő korcsmájába betértek, és ott az egyedül honlevő nőnek borozás közben tréfájukat, mely szerint férjére reá ijesztettek, épen akkor beszélték el, midőn ezen utóbbi a véletlenül vele találkozott, és a vélt rablók üldözésére felszólított két katonai csendőr társaságában a csapszékbe betoppant és ott a borozó ifjakban, kik előtt a tőle elvett 2 firt az asztalon feküdt, fosztogatóit felismerte, kiket daczára annak, hogy végrehajtott tréfájukat a csendőrök előtt ismételték, a pénzt visszaadták és a zsidó neje

hivatkoztak, a cesendörök elfogván, és az állandó rögtönbiróság elé állítván, ezen vértörvenyszék által kötélleli halálra ítéltettek és fel is akasztattak; — sem 1863-dik évben a nagykikindai kerületben történt, és hírlapok útján köztudomásra jutott rögtönítélet következtébeni kivégeztetését azon paraszt legénynek, ki szeretőjének ajándékozott kendőt, azzali összekoczanás után, az utczán nyakából erőszakkal visszavette, és e miatt „*mint a személy ellen használt erőszakkal ingó tárgyat rabló*“ elítéltetett; sem végre nem akarom felkutatni Levéltáraink perhalmazából kinyomozható azon számos példákat, melyek bizonyítják, hogy mily számos ártatlan áldozatja volt már a Statariumnak? azért, mert ezen kárhozatos eljárásnál, a melynél ki van rekesztve a felebbezés é kegyelemérti folyamodhatóság is, az emberi és birói tévedhetőség tetőpontját éri el; és a melynél azon élet felett, melyhez az egész statusnak is jogát, annyi gondolkozó jogtudós, sőt több törvényhozás megtagadta eredetileg 7, később 5 és jelenleg már csak négy bíró vagyis ember; és azért mert ember gyarló és tévedhető, ítélt függetlenül, sommásan és ellenőrzés nélkül azaz felebbvitel nélkül; — mert mit használna mindazon eseteknek igazolt elősorolásuk? midőn a művelt világ előtt ismeretes, és Európaszerte megdöbbenést okozott, de orvoslást elő nem idézett szerencsétlen esete, egy becsületes francia polgárnak *Lesurquesnek*, kinek a Directorium idejében történt törvényes kivégeztetése után, a valódi rablógyilkosnak később kézrekerülése, önvallomása, és a kivégzettnek fejére esküdtött és még életben volt tanúk valamennyiének újabb igazoló vallomásából kiderült teljes ártatlansága daczára örökösei, kik minden kormányformák és változások után; a consularatus, császárság, restauráció és polgári királyság idejében, nem szüntek meg, az ártatlanul kivégzett emlékének erkölcsi rehabilitációjáért folyamodni, hitvány pénzbeli kárpótláson kívül, mely az ártatlanul büntetettnek vagyonából kár és költségterítésül foglaltatott le, erkölcsi elégtételt: *becsületes neve emlékének nyilvánosan helyreállítását sem nyerhették meg* azért, mert egyik status maxima lévén a birói hitel- s tekintélynek, *a csabhatatlansági elv alapján is* fentartása e részben XVI. Gergely pápa által, ugyan más körülmények között kijelentett, de itt is alkalmazható azon elvtől „*vesszen el az igaz-*

ság, vesszen az ártatlanság, dőljön romba a világ! csak ne sértessék meg egy hitágazat is!“ — eltérni nem lehetett! és még csak egy újabb statarialis esetet fogok maga helyén megemlíteni, annak bizonyításául, hogy egy önmaga ellen valló, s minden rögtönbiráskodási szabályok és formák szerint rögtönítelő bíróság elébe tartozott, és az elébe állított vádlottnak, az előli elvonatása és ügyének rendes törvény útjára igazítása inkább véletlenségnek, és a bíróság ritka mérsékletének volt tulajdonítható, mint a szabályok szoros értelmének.

Hogy ezen felül még mily embertelen külsőségekkel összekötöttek, kivált a korábbi statarialis eljárások kitétszik abból is, hogy az 1846-ki még néhány hónappal ezelőtt hatályban volt szabályok IV-ik fejezetének 1-ső szakasza alá bekellett igtatni, miszerint *a kézrekerített gonosztévőnek faluról falura hurczoltatásával tel kell hagyni, és annak személyes biztosítására szükséges óvásokon kívül más testanyargató büntetéseket nem kell használni, sem pedig azt, kivált téli időben szabad ég alatt tartani*, — de emberi eljárás-e a mostani is? miről ha a szabályok mit sem említenek is, valóságban mégis létezik; midőn a vad gyanánt űzött bűnös vagy nem bűnös, mert bírói vizsgálat és ítélet előtt nem tudhatni az-e? kézrekerítettven s ugynevezett szelid tortura alá vétetvén, és már az üldözők általi elfogatása alkalmával rendszerint kegyetlen ütésekkel megpuhíttatván, nyakig bilinesekbe verve és kötözve kísértetik a törvényszék színhelyére és bíróság elébe, hol megérkezve néha megpihenhetés nélkül vallatás alá vétetik, és órahosszakig, néha a közbeeső éjet sem véve ki, nehogy a kiszabott idő elmuljék, testi kínjai mellett a lélekszenvedéseitől is gyötörtetve, és a leroskadásig kimerülve, — mint az jelenlétemben történt, midőn egy 24 órai folytonos sebes lovaglás mellett felváltva űzött, és elnyomott és 14 mértöldnyi távolságról lovasok által a statarialis székhelyre bekisért, és a rögtönbíróság elébe állított fiatal s különben erőteljes betyárnak, hogy a törvényszék színe előtt össze ne roskadjék, szokás ellenére, mert a statarium előtt nincs „*vádlottak padján ülő*“ hanem csak „*vasban álló vádlott*“ széket adatni volt kénytelen az elnök, — önvédelme kifejtésére képtelen lelki állapotban, s tán bűntelensége öntudatában, vagy néha a sors keze általi utól-

éretése miatti kétségbeesésében, vagy a ki nem elégíthetett bosszú dühéig fokozott daczból, önmaga ellen is valótlánokat vall, melynek ellenére, ha már az ítélet kimondatott, mely három óra múlva rajta végrehajtandó, *miután a halasztásnak semmi szín alatt helye nincs*, azután hiába hozna fel bármily döntő körülményeket.

1862-ik év végén, a megíngatottnak tapasztalt közbátorság helyreállítása végett, nem látszatván elég szigorúaknak, és remélt eredményre vezetőeknek, az 1864-dik évi, — közel 20 évi szünetelés után; mely idő alatt az osztrák büntető eljárás szerinti lázadási törvény által helyettesítették, visszaállított rögtönbiráskodási szabályok, azok helyett ugyan azon évi December 12-iki legfelsőbb megerősítéssel helybenhagyott terjedtebb körű, és szigorúbb szabályok léptettek életbe; melyek által a rögtönítélési jog, nem csak azon bűnökre, melyek az előbbi rendkívüli bírászkodás alá tartoztak, de olyakra is kiterjesztett; melyek a statarium legelső behozatala óta soha az alá vonhatók nem valának; kivéven az absolutismus alatti statariális eljárást, melynek több tekintetben a mi régi statariumunkat is szigorúságban túlhaladó alapelvei átplántáltattak az 1862-ki statariumunkban és onnét a legújabb vagy is 1868-ki rögtönbirósági szabályokban; melyek e szerint több tekintetben alig egyebek az absolutismus alatti lázadási törvénynél, azt általános béke és csendközepette, nem csak egyes megyékre, járásokra; sőt *a kihirdetési időszakot tekintve egyes községekre is*, annál inkább alkalmazni lehetvén; mert a mellett, hogy a régi statarium alá tartozó négy főbűnön kívül, már kevés oly személy és közvetve vagyon elleni büntény van, mely statariális eljárás alá vonható nem lenne, azon széles értelmű és horderejű kifejezés, hogy a rögtönbirászkodás gyakorlásának joga akkor engedtetik meg; midőn gyakoribb rablások, rablógyilkosságok, vagy gyűjtogatások tapasztaltatnak, „*vagy különben is a közbátorság nagyobb fokú veszélynek van kitéve*“ nagyon széles tért nyit arra is, hogy a *közbátorság veszélyeztetésének elhárítási czime* alatt, a köz és személyes szabadság is korlátoztassék, és e majdnem lázadási törvényszínét viselő rendkívüli törvénykezési eljárás nyüge alatt, a haza becsületes és békes polgárai is mint egy folytonos ostromállapot veszélyeinek kitéve legyenek.

Mitől nem óvhat meg az újabb statariális szabályokban foglalt, de már az 1862-kében is bent volt látszólagos könnyítés, minő: *a tárgyalásnál bizonyos korlátok közötti nyilvánosság, a vádlott által választható vagy részére hivatalból nevezendő védő; a csoportos elítéléseknél a kötél általi halálnak, elrettentő példaadás végett néhány főtettesre mintegy tizedelésképen szorítása*, mi az osztrák lázadási törvény 493-ik §-ban szintén befoglaltatik, ott hol magában az intézmény s az a szerinti eljárás rendkívülségében és minden törvényes jog orvoslatnak, épen a legszigorúbb és helyrehozhatlan büntetés kiszabásakor, teljes kizárásában fekszik a helyrehozhatlan, és csak az egész intézmény végeltörlése által pótolható hiány; mely a szabályok minden egyes pontjából annyira kiri, hogy azokat tovább elemezni sem kellene, ha arra az nem vezérelne, hogy e szörnyeteg intézménynek még egy foszlánya se maradjon fel az utókor részére emlékül is.

Minélfogva folytatni kívánom szabályai egyes főbb pontjainak további áttekintését, és egymással egybehasonlítását:

Az 1846-ik évi szabályok szerint a rögtönítelési jog az 1813. Január 29-i udvari rendelet alapján egyedül „*az erőszakos tolvajlásokra (latrocinia) rablással és fosztogatással párosult útonállások, vagy sűrűbb szánt-szándékos gyűjtogatások általi közbátorság veszélyeztetésének eseteiben engedélyeztetvén a törvényhatóságok indokolt folyamodására a nádor vagy emek távollétében a helytartótanács elnöke által a 2-ik §-us szerint e jog különösen a gyűjtogatok ellen csak akkor gyakoroltathatott, ha az engedély ezekre is kiterjesztetett*, még ily megszorításnak már sem az osztrák büntető törvényszerinti statariumnak hazánkban gyakorlása idejében, midőn a büntető perrendtartás 477-ik §-a szerint a „*rendesen csak lázadás esetében helyet foglalható rögtönbíráskodás különös sürgős esetekben egyes járási főnökök által is elrendeltethetett*“ szüksége fen nem forgott, sem annak az 1862-i is a jelenleg érvényben lévő 1868-i statariális szabályok között nyoma nincs, mert ezek elsejének 3-ik §-a szerint, *mint egy előhaladást tüntetőleg a rögtön bíróság illetősége a 14-dik §-ai előszámlált büntettek közül csak azokra terjesztetik ki, melyek a nyert engedelemben világosan kijelelvék*“ — a most hatályban lévő szabályok 2-ik §-ak

második bekezdése szerint pedig a belügyminiszternek tartatik fen, a rögtön biráskodási jogot valamely hatóság területén a körülményekhez képest az 1. §. alapján a 7-ik §-ban érintett *valamennyi, vagy azok közül csak egyes büntet-tekre* nézve engedélyezni.

Azonban ha mélyebben vizsgáljuk ezen mérsékeltebbnek és korlátozottabbnak látszó szabályok 14. és illetőleg 7-ik §§-ának értelmét, és az 1864-i régiebb rögtönbirósági szabályok arra vonatkozó szakaszaival egybehasonlítjuk, fájdalommal fogjuk tapasztalni, hogy ezen rendkívüli intézmények *veszélyes hatása már tetőpontját érte el*, és hogy az a kor előhaladásával, minden látszólagos módosítások, és tisztultabb nézetek daczára is — nem hogy nem enyhítettett, de kiterjesztés által már annyira szigorított, hogy annak irtózatosságát egyébként csak ugyan megszüntetni nem lehet, *mint azonnali végeltörlés által*, mert:

Még az 1846-ki szabályok az első keletkezés idejéhez, és az előidézte korhoz közelebb esvén — feltételezték a nagyobb szigort, magokban viseltek oly tulajdonokat is, melyeknél fogva ritkában találkozott oly szerencsétlen, kire ezen szabályok kegyetlen szigora alkalmaztatható: — még most a legújabb szabályoknál fogva csak ugyan reszkessen, ne csak a tetten ért, vagy üldözés közt elfogott rabló, hanem azon ártatlan fiatal nő is, ki útszéli házában férje távollétében kisededét ringatva a nyitott házában menekült délczeg rablónak nem annyira férfias alakja, mint a közelgő veszély által fokozott szivreható kérelme. és önszabadítására kigondolt azon hazug állítása által, „hogy ő nem rabló, hanem halálos ágyán fekvő ifju nejének és a bölcsőben ringatotthoz hasonló kisededének“ látására siető katona szökevény, ki a sarkában lévő nyomozók által élethalálra üldöztetik; a szivszánalmától meghatottan a kihirdetett statarium szabályaira nem gondolva, vagy azokat nem ösmérve — hallgatólag beleegyezett, hogy az ösméretlen menekvő a szobájából benyiló kamarába, melynek vályogból épített kert oldali falából nyiló ablak vasrostélylyal volt reteszelve — elrejtőzhessék, honnét a bátorságát s lélekjelenlétét visszanyert rabló, ki a kamara ajtaját magára zárta, a nő szobájába csak hamar betoppant üldöző csendőrök közelgő zajára a vályogfalbani kis ablak gyenge rácsozatát csekély erőfeszítéssel kibontván, és a

szűk ablakon kibujhatás könnyítése végett — az elrablott ingóságokkal telt oldaltáskáját, egy rozszant ládán, melynek hátulja és a falközzé az lecsüszött, hirtelenében ott felejtven, a kerten keresztül a közel erdőfelé menekülése közben, az ott felállított s maga megadására felszólító űr által lelövetett; még a szobában a megrettent és szótlan nő; ki első zavarában az őtet felszólító csendbiztosnak azon kérdésre: hogy ki van az elzárt kamarában? azon széles értelemben igaz feleletével; *hogy nem tudja*, — és másik kérdésére: hogy ki zárta el a kamrát, és hol annak kulcsa? adott válaszával, *hogy ő nem zárta el, és a kulcs nála nincs* — maga ellen alapos gyanút gerjesztett, mely bizonyosságá vált azáltal, hogy a csendbiztos véle lévő űrjeivel az ajtót berontván, a kamara ablakának kifeszített rostélyzata látására meggyőződött, — hogy az elrejtett rabló — kinek véres hulláját a kerten keresztül akkor vonszolá a másik két csendőr; üldözésük elől arra menekült; és hogy e szerint a nő, a hatóság közegei által üldözőbe vett rablónak, kinek kézrekerítésére nevezetes jutalom is volt kitéve, a statarialis szabályok 7-ik §-a 5-ik pontja ellenére *„önként oltalmat szolgáltatott a nélkül hogy önmaga és családja közvetlenül fenyegető veszélynek ki lett volna téve, vagy hogy az elrejtett rabló legközelebbi vörökona lett volna“* — és egyszermind miután a ház motozása közben a rablott tárgyak egyrészével a meghalt rablónak a házban feledt táskája is, melyről a szerencsétlen nőnek tudomása sem volt megtalálaltatott — *orgazda is*; tehát mint ilyen, és a kire a statarialis szabályok szerinti kivételek nem alkalmazhatók; mert *„20-ik évet már betöltötte“* s a kinek, mert ha bár az eset lelke mélyeig megzavarta is — mert a valóságot úgy a mint történt hiven és értelmesen előadta; de nem bizonyíthatta, *„ép elmébéli állapota telől alapos kétség fel nem merült“* s a ki ártatlansága érzetében *„bűnbánat folytán magát, és mint különben is állítólag tetten ért, fel nem jelenthette“* és *„büntársakat vagy több orgazdákat felfedezni nem tudott“* és ki ellen a büntett, a csendbiztos és négy csendőr, tiszta lelkiösméretű, s hit alatti bizonyosság tétele és tanuskodása által ezek szerint *napnál világosabban bebizonyított“* a rögtön bíróság elé állításától számítandó nyolcz nap lefolyása alatt, másokat elrettentő példánul *akasztófán szenvedendő kö-*

tél általi halálra, — mely rajta 3 óra múltával végre is haj-
tandó „mert fellebezésnek, és kegyelemosztásnak helye nincs“
fog ítéltetni, — nőszemélyeknek is akasztófán kivé-
geztetésük hazánkban szokatlan már nem lévén, mint azt az
1864-ik évbéli még friss emlékezetben lévő statarialis eset
is tanúsítja, midőn egy, még szintén fiatal, orgazdanó
akasztófán „nyilvánosan végeztetett ki“ — mivel a statarium
előtt valódi és irtóztató egyenlőség uralkodik mihelyt
a 20 éves kor túlhaladtatott, melyen felül nincs már élet-
kori-, nemi-, polgári állapotú, de még előéleti különbség sem,
a tizszeres rablógyilkos olyan, mint a ki egy hosszú fed-
hetlen élet után először esett statarium alá tartozó bűnbe;
azért reszkessen azon közbecsületben megöszült 70—80
éves aggastyán is, kire boszús és gonosz szomszédja még
elvetemedettebb fiával együtt fejére esküszik: hogy drá-
gán biztosított rossz széna-kazalának, melyet önmaga gyűj-
tott meg, felgyújtásánál tetten érte, és a csóva egy részét
is kertje garádjában találta, mert daczára hosszú büntelen
előéletének és be nem fertőzött múltjának, e vád miatt
statarium elébe fog állíttatni, mint oly gyűjtogató „ki kár-
tételre irányzott számított rossz akarattal oly tettet követett el,
melyből idegen tulajdonon tűz támadt,“ akasztófán fog meg-
halni, az újabb statarialis szabályok szerint, a büntelen elő-
élet figyelembe nem vétetvén; és mert szerencsétlenségére e
váddal szemben épen oly egyedül áll, mint a fentebb em-
lített nő, kinek állítólagos bűne a 8-ik §. alatti kivételek
közé nem tartozván, és reá a 22-ik §., mely szerint a
számosabb vagy tömeges, és így társaságban, tehát na-
gyobb terjedelmű bűnesetekben példaadásul csak néhányan
végeztetnek ki, a többiek pedig a fellebezés és kegye-
lemérti folyamodás jótékonyosságával is élhetve ideiglenes
büntetésekre ítélandók, alkalmazható nem lévén, nekie —
minthogy ugyan e §. első bekezdése szerint a rögtönbi-
ráskodás alá tartozó büntettek büntetése általában „kötél
általi halál“ — menthetetlenül vesznie kell!

Mondhatni ugyan tán, hogy ezek túlzások, és érzелgő
képzelődés szüleményei! és ilyek nem történtek, és nem
is történhetnek, és hogy nem is jogi értekezésszerű műbe,
hanem inkább „az ember tragediája“ féle költői elmélke-
dések közzé valók!

Nékem nincs szándékom és tán képességem is a ma-

gasztalt „ember tragediája“ féle költői mű modorában, az élet tragediájának prozai példákat illusztrálására; de a ki e hazai rendkívüli büntetőtörvénykezés tragediáját akarja tovább fürkészni, az folytassa velem ha tetszik tovább, a statarialis intézmény boncsolását, és meg fog győződni, hogy ha a fentebbi esetek, mint isten engedje, eddig valósággal meg nem történtek is, de megtörténhetnek, és meg is fognak történni: *ha a statarium mielőbb meg nem szüntettedik*; mert ezen intézmény, mely nem javít, de bosszúl, ártatlanokat is sújthat és fog sújtani, és bűnösöket, büntetésre méltókat — de megtérhetőket — jogtalanabúl, czéltalanabúl és keményebben találni, mint sem megérdemelnék; és a status czéljai kívánnák: mert ha bár tagadhatatlan, hogy mindazon bűnök, melyek statarium alá tartoznak, a közbátorságra nézve veszélyesek, és megvetésre és üldözésre is méltók. De vannak és oh! mennyien vannak az államra és emberiségre nézve, mennyivel veszélyesebb, rettenetesebb és gyalázatosabb bűnök, a természet ellen fellázadt szüle gyilkostól és hazaárulótól kezdve, a gyáva méregkeverőig, és a jövő nemzedéket is kiölő bűnökig, oly bűntények is, melyeknek létezésök felfedezésétől is óvakodnia kell a társadalomnak; és mindezen bűnök az emberi alacsonyosság e fertelmei, nem rendkívüli bíróság, hanem törvény rendes útján tárgyalatnak és ítéltetnek, és minden jogorvoslatok fentartásával: *miért tehát oly tettektől elvonni a rendes utat, melyekkel aránylag legtöbb büntetlenül is vádoltathatnak, és a melyek miatt annyi czéltalanúl és helyrehozhatlanúl is sújtathatnak?*

Vagy tán azért tartandó még fel e rendkívüli intézmény, mert abban nagy előhaladás is történt a nyilvánosság és szabad védelem behozatalával? de lássuk tovább e szabályokat, hogy ezen állítólagos haladás illuzoriussága is kitessék, *mert ily intézménynél a legnagyobb haladás látzata is illusorius, és csak egy van mi nem az: az egésznek végeltörlése!*

Az 1846-ki rögtönbirósági szabályok III-ik fejezetének 1. §-a szerint, a rögtönbiróság elébe nem más gonosztevők vonattathattak, mint: a) hamariák, az az olyanok, kik nyereség okáért valakit életétől megfosztanak, b) rablók, fosztogató útonállók, kik személyes megtámadással erőszakos fosztást követnek el, c) előre határozott

felgyújtás elkövetői, akár egyedül, akár mások társaságában követték el a bűnt, amúgy is polgári állásuk semmi tekintetbe nem jöhetvén. *De mindezen elősoroltak rögtön-elítélés alá csupán a következő esetekben vonattathattak a 2-ik §. szerint: a) ha a bűnös tetten, hevenyében vagy folytonos kergetés közben fogatott el; mely folytonos kergetés oly értelemben veendő: hogy a „bűnös hevenyében a tetten kapatván, és a vétek helyéről futásnak eredvén, akár közvetlen azok által, kik őt a bűnös tetten érték, akár mások segédelmével de nyomban üzőbe vétessék, s ugyanazon szakadatlanul folytatott kergetés közben fogattassék el; b) ha a bűnös fegyverrel vagy más öldöklő eszközzel ellátva, midőn maga megadására felszóllítatik, ezzel vagy fegyverének kisütésével erőszakosan ellenáll, c) ha a bűntény, mely miatt üzőbe vétetik, már a bűnös által sikerrel végrehajtatott, és pedig ezen eseteknek annál inkább figyelembe vételével, mert a 3-ik §. szerint „ha ezen három föltétel közül csak egy is hiányoznék, a befogatott bűnös nem tartozik a rögtönbiróság elébe, hanem rendes perutján lészen elítélendő.“*

De még ezen három multhatatlan kellékü esetek valamennyiének fenforgásakor is kivétettek: a) 20-ik évet még be nem töltött ifjak; b) oly egyének, kiknek ép elmebeli állapotjuk felől alapos kétség előfordul; c) kikről a vizsgálat alkalmával kinyilvánosodott: „hogy az előtti életüket még oly ténynyel, a mely miatt terhesebb büntetést szenvedtek volna, nem fertőztették meg;“ d) ha a bűnös az elkövetett, vagy más nevezetes véteknek kinyomozása végett a kéznél nem lévő büntársaival okvetlenül szembesítendő, vagy ha némi más fontos körülményt egyébként nem lehet világosságra hozni, mint a bűnös rögtöni kivégeztetésének félbenhagyása által; e) ha a körülmények teljességgel nem engedik, hogy az egész rögtöni eljárás a IV. fejezet 2-ik és 17-ik §§-ban, melyek szerint a bíróság a bűnösnek megérkezttével legfeljebb 3 nap alatt összeülni, és az összeülés percétől számítandó szintén három nap alatt ítéletét végrehajtani tartozik, kitűzött határidő alatt befejeztessék.

A figyelmes olvasó ezen idézett szakaszokból könnyen meg fog győződni a felől, hogy azok, kik közel egy negyed század előtt, tehát a büntetési reform feletti gondolkozás idejében, az első statarialis szabályokat módosí-

tották és a fentebb idézett szabály szakaszokat alkották, már megvoltak arról győződve, hogy a statarialis intézmény túlélte magát, és hogy nem távol van az idő, melyben ezen irtózatos és mind a humanizmussal mind pedig a polgárisodással s józan büntető rendszerrel ellenkező intézmény végeltörlése be fog következni, *azért sánczolták azt körül oly feltételekkel és kivételekkel, melyekkel hitték a még nem annyira bűnöst, és végképen meg nem romlottat azon rendkívüli vérbíróság elől elvonhatni, az ártatlant pedig annak polyp karjai ellen védhetni, mert valóban azon szakaszoknak megtartására s figyelembe vételére megesketett, és csak egyhangú szavazattal halált ítélhető bíróságnak ritkábban lehetett oly bűnesetekkel találkoznia, melyekre a helyrehozhatlan büntetés kérlelhetetlenül volt kimondandó!*

Fájdalom! azonban e feltevésükben esalatkoztak, *mert a statárium nemcsak napjainkban is mint ledönthetetlen szörny áll fenn, de „a közbiztonság viszonyaihoz mért módosítások“ által, oly rettenetes szigorral és kiterjesztéssel is erősítve; hogy most már a fentebb megtörténhetőnek állított példaeseteknek, és a szerint nem csak még a javítható kevésbé bűnös és büntelen előéletűnek, de még a merőben ártatlannak is, helyrehozhatlanul büntetése nemcsak lehetséges, de valószínű és a körülményekhez képest bizonyos is; és így 23 év lefolyása után, az e téren előhaladás igazán irtóztató! mert:*

Az 1862-ik évi — a hatalom akkori kezelői által, — a fentebbi nézetektől eltérőleg és ellenére azon elvnek, mely az országbirói értekezlet folytán ideiglenes hatályba tett törvénykezési szabályok II-dik fejezetének 9-dik §-a kimondatott, mely szerint *„a magyar büntető törvények és eljárás azért állíttatnak vissza, mert az ostrák büntető rendszernél szelidebbek,“* épen ezen utóbbi keményebb rendszer alapelveire fektetve, létrehozott statarialis szabályoknak — melyeknek egy évvel ezelőtti félretételük szigorúságok miatt vált szükségessé — a legújabb vagy is az 1868-ki szabályok közzé általában és lényegesen történt átültetése nem enged kétséget szenvedni a felől: hogy hazánkban ismét felülkerekedni kezd azon, már majdnem legyőzött téveszme és vélemény, miszerint *„a személy és vagyon bátorság fentartására egyéb célra vezető út és mód nincs a*

rendkívüli és boszuló törvényszigornak kiterjesztésénél“ mert ime :

Még 1846-ban az elősorolt büntényeknek rögtönbirósági eljárás alávonathatások esetei legalább emberien lehetőleg korlátolt feltételek és kivételek közé szorítottak, az 1862ik évi és ebből folyó 1868-ki szabályok szerint a következőképen terjesztettek ki :

Az 1862-ki szabályok II-dik fejezetének 14-dik §-a szerint a rögtönbiróság elébe következő gonosztevők tartoztak :

1) A rablók, kik mást valamely ingó vagyontól vagy személy elleni tetteleges erőszakkal, vagy erőszakkali fenyegetés által jogtalanul megfosztanak, ha bár a tetteleges erőszak, vagy azzali fenyegetések nem közvetlen a kiraboltnak, hanem más jelenlévő személy ellen is voltak intézve.

Erőszakkali fenyegetésnek azon fenyegetések vétetnek, melyek a fenyegetettnek életére, vagy testére nézve súlyos és azonnali veszélylyel vannak összekötve ; és mihelyt a rabló valamely ingó vagyont a fentebb körülírt módon elvett, *habár azzal valamely szándékán kívül közbejött akadály miatt el nem távozhatott is*, vagy mihelyt a rabláskor valakinek személyén bármily tetteleges erőszakot elkövetett, ha bár még semmit magáéva nem tehetett is, a gonosz tett mint végrehajtott tekintetik.

Az 1868-ki vagyis mostani statarialis szabályok 7-ik §-a 1-ső pontja alatt a fentebbi pont egész általánosságban van átvéve, és csak irányra nézve különbözik s ekként hangzik :

1) „A rablók, kik mást valamely ingó vagyontól vagy személye elleni tetteleges erőszakkal, vagy erőszakkali fenyegetések által *jogtalanul* megfosztanak, habár a tetteleges erőszak, vagy azzali fenyegetés nem közvetlen a kirabolt egyén, hanem más jelenlévők ellen volt is intézve.“

„Erőszakkali fenyegetésnek neve alatt azon fenyegetések értetnek, melyek a fenyegetettnek életére vagy testére nézve súlyos és azonnali veszélylyel vannak összekötve.“

„A rablás végrehajtottnak tekintetik ; mihelyt a rabló valamely ingó vagyont, a fennebb körülírt módon elvett, *habár azzal valamely szándékán kívül közbejött akadály miatt*

el nem távozhatott is; vagy mihelyt a rabláskor valakinek személyén bármily erőszakot elkövetett, habár még semmit magáévé nem tehetett.“

A 2-ik pont mind az 1862-ki mind pedig az 1868-ki szabályokban szintén egybehangzó, u. m.:

2) „A rabló-gyilkosok, kik rabláskor valakit életétől megfosztanak.“

A következő pontok szintén mindkét szabályokban egyértelműek, és ekként szólnak:

3) „Azon büntársak, kik a rablást *tanácsadással* vagy *utasítással szándékosan elősegítik*, és annak elkövetésére és a sikerülés biztosítására, *eszközök szerzése* vagy *akadályok elhárítása által* önként segédkezést nyújtanak.“

4) „Oly bűnrészesek, kik *rablókkal előlegesen, a rablás elkövetése után nyújtandó segély* vagy nyereség s haszonból veendő osztályrész iránt *szövetkeznek*.“

5) „*Orgazdák*, kik rablóktól oly tárgyakat, melyeket tudják hogy rablottak, átvesznek, azokat elrejtik vagy tovább adják, vagy kik *a rablónak önként oltalmat szolgáltatnak s azokat a nyomozó hatóság elől elrejtik, vagy elszökésüket a nélkül, hogy ez által önmagukat vagy családjukat közvetlenül veszélynek tennék ki, elősegítik*.“

„Azok mindazon által, kik a tettessel házassági, gyermeki, szülei vagy testvéri viszonyban állanak, ily oltalmazás vagy elrejtés miatt rögtön bíróságilag nem büntethetnek.“

A 6-ik pont a gyújtogatókra nézve egy lényeges változást szenvedett, mert az 1862-dik évi szabályok 14-dik §-a 6-dik pontjából, mely ekként szól:

6) „Gyújtogatók, kik szándékosan oly tettet követek el, melyből számításuk szerint idegen tulajdonon tűzvésznek kell támadnia, ezen kitétel „*habár a tettes akarattán kívül eső akadály miatt a tűz ki nem ütött is*“ tán az 1863-ik évben Pestmegyében előfordult s majdnem birói tévedésre alkalmul szolgált esemény tekintetéből, az újabb szabályokba át nem vétetett; melynek

„6-ik pontja így hangzik: *gyújtogatók, kik kártételre irányzott számított rossz akarattal oly tettet követnek el, melyből idegen tulajdonon tűz támadt*.“

Már most lássuk a rögtönbiróság alóli kivételnek eseteit:

Az 1862-ki szabályok 16-ik §-a szerint kivétettek :

- a) A 19-ik évet meg nem haladott személyek.
- b) Kik *bűnbánatból* magokat a hatóságnál önkényt feljelentve, addig tudva nem volt, bűntársaikat és orgazdáikat felfedezték.
- c) Kik ellen a rögtönbiráskodás alá tartozó büntett, rögtönbiróság elé lett állításuktól számítandó nyolcz nap alatt be nem bizonyítható.

Az 1868-ki szabályok 8-ik §-a szerint pedig kivétettek a rögtönbiráskodás alól :

- a) „a 20 évet még el nem ért személyek“,
- b) „oly egyének, kiknek ép elméleti állapotuk felül alapos kétség merül fel“,
- c) „kik *bűnbánat folytán* magukat a hatóságnál feljelentve, *addig tudva nem volt bűntársaikat* és orgazdáikat *fölfedezik*,“

d) kik ellen a rögtönbiráskodás alá tartozó büntett, a rögtönbiróság elé állításuktól számítandó nyolcz nap alatt be nem bizonyítható.

E három rendbeli s különféle, de újabb időbeli stárialis szabályoknak fent elősorolt, és a rögtönbiráskodási illetőségre és az alóli kivételre vonatkozó pontjait egybehasoulitván, és mellözve azon kérdést és arrai feleletet: *hogy mily jogalapon lehet a hazai törvények, szokás és azon elv ellenére: hogy mindenki csak saját törvényes bírása által ítélhető el, oly büntetteket is, melyek a stárialis illetőség alá soha nem tartoztak, hanem a rendes törvény útján voltak ítélendők s legnagyobb szigorral is fenyíthetők, a törvény rendes útjától, törvényhozáson kívüli hatalommal elvonni, és egy oly rendkívüli bíróság illetékessége alá rendelni, melynek megszüntetését a humanismus, civilizatio s a szabadság érzete egyaránt követelik?* mert a felelet oly tэрre vinne, melyen azt is ki kellene mondani, hogy azért; mert a rögtönbiráskodási jog gyakorlását megalapító 1-ső §-nak azon széles értelme „*vagy különben is a közbátorság nagyobb foku veszélynek van kitéve*“ egyenesen az osztrák büntető törvénybeli rögtönbiráskodásra vagy lázadási törvényre vonatkozó 478-ik §-a e kifejezésével „*vagy más tulajdonának tetemes rongálása általi nyilvános erőszakosság rendkívül elharapódzik*“, — a mely elv szerint az erdő-ronatókat, orvadászokat és más rétjein, barmaikat erőszako-

san legeltetőket is, az azok felől intézkedő mezei rendőrségi törvényezikben előirt büntető eljárás elől, statarium elébe lehetne vonni, — *kifolyása éz azzal egyértelmű; hanem:*

Csak azt ismételem, mit már fentebb is említettem, hogy a statariumnak az eredetiéknél több bűnnemekre lett kiterjesztése, és a kivételeknek majdnem a semmiig reducálása; a mellett, hogy a fenyítő reform utjáni előrehaladást czáfolja, és a statarialis intézménynek minden módosítások és szigorúsítások daczára tarthatatlanságát bizonyítja; szomoruan igazolja azon ide ugyan annál kevésbé tartozó — mert a szerzőt nem pártérdek, hanem az igazság jog és emberiség iránti érzelem s polgári kötelességének e részben is teljesíthetése vezérlék egyedül — de elnem tagadható helyzetet, melyben hazánkfiainak jelenlegi pártusái még a fenyítő igazságszolgáltatás terére is kihatnak; és mintegy kényszerítették az illetőket, kik a statariumnak jogszerűtlensége, czéltalansága és eltörlésének szükségessége felől, alapos tudományosságuknál, felvilágosodottságuknál és emberi érzelmeiknél fogva szintoly meggyőződöttek mint bárki más — hogy a napirenden lévő és ezen értekezés elején említett közbátorságot veszélyeztető tettek szaporodása miatti recriminatioknál fogva, a mélyebben gyökerező bajnak vélt-gyors orvoslása végett oly módhoz is járuljanak, melynek más eredménye nem lehetett mint tán az általuk is kárhoztatott statarialis intézménynek egyedüli panaceává emelése, kiterjesztése és czéltalan szigorítása!

Annálfogva bármily erős meggyőződéssel is törekedjem ezen kárhoztatott intézménynek megtámadására, hogy az arra mérendő megsemmisítési csapáshoz az enyimmél hathatósbabb erőket szerezhessenek; soha az illetőket, kik e megtámadott szabályok támogatására, azoknak szigorúbb módosítására által segédkezet nyújtani kényszerülve valának távolról is érinteni szándékom annál inkább nincs, mert egyrészt az ő közreműködésükkel is remélhető a kívánt célznak: a statarialis rendkívüli törvénykezés mielőbb s mindenkorra hatályon kívülvé tételének elérhetése.

És e kitérés után folytatom a hitem és meggyőződésem szerint annyira káros intézménynek, az újabb szabályoknál fogva még inkább azzá, veszélyessé és czéltalanná váltá bebizonyítását.

Nem hiszem, hogy valaki találkozna, ki azon véleményben lenne, hogy czélobm a legnagyobb gonosztévőknek büntetlenítése, mert ezt megezáfolják eddigi szavaim és megfogja czáfolui értekezésemmek befejezése, hanem igen is az; hogy a statariumnak minden tekintetbeni ártalmasságát, és veszélyességét kimutatva egyszersemind annak czéliránytalanságát s jogszerűtlenségét is kitüntethessem.

Hogy az 1846-i statarialis szabályok alól volt még is némű menekvésű lehetőség azt a fent elősorolt kivételes esetek mutatják — melyek szerint ezen kérelhetlen eljárás nem volt alkalmazható, még a büntettesre sem; ha az által a bűntény sikerrel végre nem hajtatott, ha az hevenyében vagy szakadatlan kergetés közben el nem fogatott, és ha fegyverrel erőszakosan ellent nem állott, — és még e három eset fenforgásakor is, kivetetett „a 20 éves életkört még be nem töltött“ — „a nem ép elnőű“ — „a bűntelen előítéletű“ és ha fontos körülmények világosságra hozatala végett, vagy a kitűzött határidő alatt az ügynek be nem fejezhetése miatt; a bűnügy rendes bíróság elébe volt utasítandó.“

Még most a *bűnkisérlet, bűnszerzés, bűnsegédség-felbojtás és bűnszövetkezés* egyaránt ugyan azon rendkívűli eljárás és büntetés alá vonatik — mely alól nem mentő azon három eset hiánya sem — melyek nélkül az 1864-i statarium szabályai 3-ik §-a szerint a vádlott rögtön bíróság elébe nem tartozott, sem pedig az „ha a vádlott előéletét még semmi más bűnnel meg nem fertőztette“ — egyedül a „20. éven alóli kor“ s a „hiányos elmebeli állapot“ — melynek az 1862-i szabályokból egyszerűen kihagyatása, majd nem előidézte azon szomorű látványt, hogy egy 70. évet túlhaladott elmezavart rögtön-ítéletileg kivégeztessék“, mely bírői helyre nemhozható tévedéstől csak is a véletlen s még e mellett is a bíráknak nem egyhangű szavazata, de egyetlen szótöbbség mentette meg az újabbkori statarialis eljárást — mely esetre alább még egyszer visszatérni annál fogva sem tartoztathatom magamat; mert azon önérzeti elégtételt el nem tagadhatom magamtól — hogy e szabályok elleni felszólalásra — azon eset felmerülésénél fogva annak idejében alkalmat venni elnem mulasztottam. A fentebbi két kivételes, és azon eseten kivűl, „ha az

eljárás a megszabott határidő alatt végrehajtással be nem tejeztethetik,“ már most csak azon ritka és az emberiség iránti jó véleményt tápláló, de a legmagasztosb erkölcsi fogalom szerint is kétséges esetben van kivételnek helye, midőn a statarium által akasztófával fenyegetett bűnös „*bűnbánat folytán?*“ vagy inkább pszichologiai nézet szerint önfentartási ösztöntől vezéreltetve, „*magát feljelenti*“ és *addig tudva nem volt*; és lehet, hogy ő általa elcsábított, felbojtott és bűnre vezetett, „*büntársait és orgazdáiit feladja*“, vagyis elárulja, és így a bűnt erkölcsi értelemben megújabb erkölcstelenséggel is tetézi, csak hogy magának a statarium alóli menekvésre hidat készíthessen, melyen azután, ha is tán általa elcsábítottnak, kevésbé bűnösnek és még büntelen előéletűnek veszte árán, ő a tán szászorta bűnösebb, tettetett bűnbánat mellett, a megtért iránti jobb véleménynél fogva érdemlett büntetése könnyebbitését is eszközli!

A szándékos gyűjtogatásra az emberi bűnök ezen egyik legszörnyűbbikére vonatkozó, mely többnyire a legelvetemedettebb, de gyakran elmezavart, és sokszor a legifjabb korba lévő egyének által szokott elkövetetni, és ennél fogva és mert tapasztalás szerint néha és időszakokban *miasmaként* elterjed, tisztára pedig legritkább esetekben dirítethetik fel, megfigyelésre méltó, rövid, de határozott definitiójában a legujabb statarialis szabályok illetőségrőli 7-ik §-a 6-ik pontjának, már inkább meglehetne nyugodni; mert e szerint ki van rekesztve a gyűjtogatási bűnkisérlet a statariumi eljárásból, még az 1862-ki szabályok azon rendelkezésénél fogva, hogy rögtönbiróságitag ítélendő a gyűjtogatással vádlott akkor is, „*ha akaratán kívül eső akadályok miatt a tűz ki nem ütött is*“ az ki nem volt rekesztve; mi, és hogy azon szabályok kivételei között, *sem az ép elmebeli állapot feletti kétség, sem az előrehaladott életkor, és büntelen előélet*; mely két utóbbi jelenleg sem jön tekintetben; ben nem foglaltak, idézte elé a már többször érintett birói tévedésre majd nem alkalmat nyújtott újabbkori statarialis esetet; melynek részletei az annak következtében az akkori országos főkörmányszékhez a szabályok enyhítése végett felterjesztett, és azt is tanusító tiszti jelentésből, *hogy még az alkotmányos élet szünetelésekor, tehát akkor is pálczát mert törni*

egysek meggyőződése a statarialis intézmény felett, midőn politikai nézet elágazás és ellenszenv miatt a közvélemény általi támogatásra épen nem számíthatott, legérthetőbben tűnven ki; az 1863-ik évi „Sürgöny“ 54-ik számából átvett ama jelentést eszme rokonság tekintetéből is e helyen előterjeszteni nem látom feleslegesnek a következőkben:

Jelentése

P. P. és S. t. e. megyék alispánjának mint a központi rögtönítelő törvényszék elnökének:

Midőn a legközelebb múlt napokban elnökletem alatt N. városban egy szándékos gyűjtással vádolt ottani lakos felett tartott rögtönítelő biráskodás jegyzőkönyvét főkor-mányszékhez felterjesztes végett bemutatnám; egyuttal elnem mulaszthatom; de sőt helyzetemnél fogva, melyben mint statarialis bíró és elnök, a rögtönbiráskodási szabályok megtartására nézve, minden előforduló esetben, isten és lelkiismeretem előtt letett eskümhöz képest felelős vagyok, kötelességemnek is tartom maga utjáni gyors intézkedés eszközölhetése végett nyiltan kijelenteni, hogy a fenforgó rögtönbiráskodási eset, melynek tárgyalásánál a közelebb kihirdetett újabb (1862. december 12-ki) szabályok, *legelső izben* vétettek gyakorlati alkalmazásba a felől győzött meg, hogy a szabályok túlszigorúak, és oly horderejű hézagot is foglalnak magokban, mely miatt a betű szoros értelméhez ragaszkodó, és azt esküje szeriut is megtartani kötelezett bíró ön jobb meggyőződésével jöhet ellenkezésben.

E hézag a 16-ik §-ban mutatkozik leginkább, hol a most már csak három kivétel között nem foglaltatik, azon nemcsak a közönséges büntetőtörvény általános jogelvéből folyó, de a régi statarialis szabályok III-ik fejezetének 4-ik szakaszában is b) pont alatt foglalva volt kivétel, mely szeriut „rögtönbíróság elébe nem tartoznak oly egyének, kiknek ép elmebeli állapotuk felől alapos kétség fordul elő.“

Hogy e hiány lényeges mutatja a beterjesztett esetbeui tényállás, mely szeriut:

Vádolt idősb R. J. e-i születésű r. c. özvegy „71 éves“ N-i lakos foglalkozására nézve volt kádár mester „büntetlen előítéletű“ azzal terheltetett, hogy e folyó 1863-ik

évi február 18-án délelőtt 8—9 óra között meghalt fia özvegyének, tehát saját menyének házáat, ezen utóbbinak távolléte alatt négy helytűt, t. i. a szobában az ágybeli szalmazsáknak, és az üres padláson az ott három rakásba összekotrott szalmahulladékoknak meggyújtásával, tetten éretése alkalmávali első és később is megerősített önbevallása szerint, vélei állítólagos hanyag és rosz bánás miatti „boszúból“ „szándékosan“ felgyújtotta, mely tettének, hogy az, az által okozott 11 frtnyi káron kívül, rosszabb és veszélyesebb következménye nem lett, egyedül a jókor érkezett, segély általi tűzelfojtásának lehet tulajdonítani.

E tényre a rögtönbirósági szabályok 14-ik §-a 6-ik pontja, mely szerint „gyújtogatók azok, kik *szándékosan* oly tettet követnek el, melyből számításuk szerint tűzvésznek kell támadnia, *habár a tettes akarátán kívül eső akadályok miatt a tűz ki nem ütött is*“ teljesen alkalmazható lévén, az, vádlottnak annyival is inkább, a 28-ik §-hoz képest „*kötél általi halálra*“ ítéltetését, és ezen ítéletnek kérelhetlenül *végrehajtását* vonta volna maga után, minthogy a 16-ik §-us alatt foglalt 3. rendű kivételek közül reá egy sem volt alkalmazható!

És mégis ezen büntelen előéletű 71 éves, és mintegy a második gyermekkorba visszaesett aggastyánnak; kinek gyásza sorsa felett, kivégeztetése esetében, a mellette hangosan nyilvánult közvéleményből is ítélve, feljajdult volna az emberi közérzet, a rögtönbiróság elől elvonatását kellett az egyetlen szótöbbséggel hozott ítéletben kimondani, épen azon elv alapján, mely a régi statarialis szabályokban benfoglaltatik, az újabbakból azonban „*megfoghatlan elv*“ alapján kihagyatott; mert a tárgyalás közben *véletlenül* oly körülmények észleltettek, melyek „*a vádlottnak, a különben tisztán kiderített, és általa béosmeri vétkes tett elkövetéskori ép elméleti tehetsége felől kételyt támasztottak.*“

Hogy oly szigorú eljárásnál, minő a fellebezést és kegyelemérti folyamodhatást is kizáró rögtönítélő bíraskodás; melynél történhető birói tévedés esetében, a halálbüntetés ellen felhozható egyik legnagyobb erősség a *helyrehozhatlanság* tetőpontját éri el, és a hol a szabályok legszorosabb megtartására minden új tárgyalás kezdetén ismételve megesküdött, és az igazság mérlegét csakugyan behunyt szemmel tartó bíró részére a meggyőződése és

belátása szerinti ítélhetőnek köre teljesen ki van zárva. mely szükséges minden kétkedés szirtjébeni ütközésnek eleit venni? maga ezen eljárás rendkívülisége mutatja, mely ha már, a közbátorság fentartására egy el nem távolítható, — *mi felett szabadjon kétkednem*, — rossz, legalább hogy egyedüli érthető céljánál „*a gonoszok elrettentésénél, és a bünt nyomon követő büntetésnél, egyebet s tán ellenkezőt, tulszigoru és helytelenül alkalmazása által ne okozzon és eredményezzen, a jelen esetre utaláson kívül bővebben indokolni nem szükséges.*

E szempontból, s mert meg vagyok győződve, bár másrészt nem tagadhatni, — miszerint a törvények és azokat pótló rendeletek iránti bizalmat, mi sem ingathatja meg erősen, mint azoknak gyakori módosításuk és változtatásuk, — ösztönözve érzem magamat indítványozni, hogy a magas királyi kormányshoz intéztessék haladéktalanul felírás a végezt,

hogy a mennyiben az újabb statariális szabályok — az 1813: január 29-ki udvari rendelet által behozott és szabályozott eljárás szerint eredetileg csak négy rendű gonosz tetteken, u. m. *rablás, utonálló fosztás, rabló gyilkosság és gyújtogatáson felül, több eddig oda nem tartozó büntettekre, és a 20. éven alóli korra, sőt még a büntelen előéletűekre is kiterjesztetvén, az ítélet hozásnál szavazatok egybehangzása helyett, szótöbbségnek érvényesítésével is, tetemesen szigorítottak, legalább az 1846-ik évi statariális szabályok III. fejezete alatti 4-ik §. b) és c) pontjai szerinti kivételeknek visszaállításával, és a kivételnek a 60 évi életkort túlhaladottakra és büntelen előéletűekre kiterjesztésével némileg enyhíthessenek; mert*

ha már a törvényhozást gyakorló hatalom bölcse előrelátása a 19. éven alóli kort, annak nem teljes érettsége, könnyebben elesábitathatása s gonosztettekben még meg nem rögzöttsége tekintetéből ezen szigoru eljárás alól kivételt rendel; *észjogi és humanitási alapon szintén lehet kívánni, „hogy a 60 évet már túlhaladott s tapasztalati lélektan szerint gyakran szellemileg, mintegy már második gyermekkorhoz közelítő oly egyén is, kinek hosszú életpályája bünhődött mult által még be nem fertőztetett — legelső, bár súlyos büntette miatt — minden emberi kegyelem reményétől megfosztó, szigorral és beszámítással szintén ne boszultassék!“*

Mely indítvány hogy miként? fogadtatott, ide igtatom még a „Sürgöny“ 1863-ik évi martius 8-ki számából, a megyei tudósításnak végét — „a közlött közérdekű indítvány lelkesedéssel fogadtatván, a felírás a statárialis szabályoknak következőkkel módosítására nézve elfogadtatott: a) a 60 éven felül vádlottak, ha még az előtt büntetlen előéletűek voltak. b) a 70 éven felüliek minden különbség nélkül; c) kedély és elmebetegek feltétlenül kihagyandók lennének a rögtönbiráskodás alól. *Ez humanisticus elveknél fogva.*“

Voltak, kik az indítványt tágabb térre kívánták viüni, mely szerint mint hazai szokásaink tartották, „senki se jöhessen rögtönbiráskodás alá, ki az előtt büntetve nem volt, de „a jelen szomorú állapotban“ — a keményebb szabályoktól eltérésre az indítvány nem volt kiterjeszthető!“

Magára ezen tiszti jelentésben rajzolt esetre nézve — mint a statárialis eljárásnál jelen volt s közreműködött tényező még csak annyit jegyezvén meg: hogy a vádlottnak a statárium előli sikerült elvontatása némileg szabályellenesen elnöki tulhatással történt — ki szavazás közben sejtván a végrehajtandó halálos ítéletnek szótöbbséggel kimondandását mintegy ösztönszerűen állította fel, és később orvosi vizsgálat által constatáltatta, hogy a boros és a szeszes italok élvezéséről ösmert vádlott a büntény elkövetésekor, mint iszákossági tébolyodásba lévő — *delirium nemens putatorum* — és így beszámítás alá nem jöhető lelki állapotban volt — mi szerinte abból is kitetszik, hogy *előbb gyújtván fel a szobában lévő szalmazsákokát, azután ment a padlásra, ott tüzet éleszteni, melynek ha a gyorsan érkezett segély által az el nem oltatik, ő maga is — mit ép elmével nem szándékolhatott, bizonyos áldozatja lesz* — közbevetésével a szavazást felfüggesztvén; a szótöbbséggel hozott későbbi ítélet által vádlottnak a statárium előli elvonatását eszközölte — mely eljárás az által nyert néhány hét múlva igazolást: *hogy további észlelés végett közkórházba adatott vádlott, ott önmagát — egy nem figyelt pillanatban üveg cseréppel torkát megmetszve — kivégezte!*

Mi már az előadottak után, az újabb statáriális eljárásnál — a 16-ik §. szerint — az osztrák büntető perrendtartásnak statáriumra vonatkozó 486-dik §-a példája szerint behozott nyilvánosságot, és szintén azon büntető

perrendtartás 487-ik §-hoz hasonlóan — az 1862-ki szabályok 2-dik fejezetének 21-dik, és az 1868-ki legújabb szabályok 12-ik és 18-ik §§-ai által megengedett védelmet illeti, habár tagadni nem lehet, hogy különösen fenyítő eljárásnál, a nyilvánosság és szabad védelem, az újabb kor haladásának általában tanúságai; a rendkívüli statáriális törvénykezésnél a nyilvánosság — *valamint általánosan az esküdzsék nélküli nyilvánosság* csekély értékű, az ugy nevezett szabad védelem pedig csak *puszta forma-ság*, mert ott, hol a szabályoknak az esetre vonatkozó pontjai *mint Hercules saruja alkalmazhatók*, a legékeesebb szólásu és szivrehatóbb védelem is meg nem mentheti vádlottat — valamint meg nem mentette a fentebb előadott esetben a nyilván tébolyodottat sem nyilvánosság sem a szabad védelem, *mert az 1862-ki szabályok értelmében a mostanihoz hasonló nyilvánosság mellett, szabad és jogszerű védelemben szintén részesítettett — hanem a véletlen, vagy a bírónak nevezzük bár önkénye — szabályokon magát tultevése — és önellekiösmeretével belső harcza — mentette meg a statáriális intézvényt azon látványos tettől: hogy egy 71 éves örüllet felakasztasson, — a hol pedig véletlenül, az oly kevésre redukált kivételek fenforognak ott nyilvánosság és védelem nélkül is — a szabályokra figyelmes és lelkiismeretes bírák — a vádlott ügyét a törvény rendes útjára igazítják, — minélfogva ezen látszólagos statáriális előhaladás helyett nézetem szerint még sokkal kívánatosabb lett volna meghagyni, még a katonai „Standrecht“-nél is divatozó — és ha jól emlékezem 1867-dik évben Szeged városa által visszahelyezettnek kért és egy rövid időre vissza is állított szavazati egyhangúságot vagyis az 1846-ki szelidebb szabályoknak 11-ik §-át, mely szerint „ha csak egyetlen egyben is különböznének a szavazatok — a rab azonnal minden iratokkal együtt rendes törvény útjára volt igazítandó“ még jelenben az 1868-ik szabályok 20-ik §-a második bekezdése szerint arra hogy a vádlott *kötél általi halálra minden további mentség nélkül kárhóztathassék, öt szavazat közül négy elegendő* — mert az hogy kivételesen ideiglenes büntetés is szabassék a 22-ik §. szerint csak akkor lehetséges, „ha a társas bűnrészesek közül — *üdvös példaadásul*“ — már többen halálra ítéltetvén, a további kivégzéseknek e czélbéli szüksége fen*

nem forog, különben ez újabb szabályok szerint is — a statárium alá került egyes és nem társas gonosztevőkre nézve a büntetés „*egyáltalában kötél általi halál!*“

Mi egy általában ki nem rekeszti azon lehetőséget, hogy még a nagyszámmal egyszerre statárium elébe került társas gonosztévők közül némelyek habár egyaránt bűnösök, egyedül a nagyobb szám létezése miatt a haláli büntetés alól menekülhetnek — a 22-ik §. mindannyinak kivégzését nem rendelvén — és ideiglenes büntetésüket meg szabó ítéletük ellen, a törvényes jogorvoslattal élhetnek — addig a tán kevésbé bűnös és még meg rögzött és büntársak nélkül a statárium elébe egyedül került vádlott, — reá e kivétel alkalmazható nem, és a statárium útján kimondható ítélet ily esetben „*általában kötél általi halál lévén*“ — halaszthatlanul végrehajtandó halálos büntetéssel sújtatik. *És így egyszersmind a statarialis eljárás már a halál lotteryájává is vált!*

Mellőzve ezek után a statarialis szabályoknak a kihirdetésre, a jog megújításra s visszavonására, az eljárás további részleteire és az ítélet hozásra vonatkozó pontjait — még csak a végrehajtásról kívánok pár szót s megjegyzést tenni:

Az újabb szabályok 22-ik §-ak az 1862-ik évi szabályok 32-ik §-ból szintén át vett *ama rendelete*; mely szerint — midőn ugyan egy ítélet által egyszerre több bűnös íteltetik halálra; az ítéletben „*a kivégeztetés sora is megállapítandó*“ a halálos ítélet végrehajtásának *jogtalanul és czéltalanul sulyosbítása*; mely ha nem is azt eredményezi mindenkor, — mit Martinovitsnál, az egykori szászvári apátnál, ki a szeme előtt kivégzett társai, és barátjainak halál vonaglásaitól elirtózva — midőn reá az ítélet rende szerint legutolsóira került a sor már mint eszméletlen — de a fájdalmat kettős fokban érző — hulla fogadta a hóhér csapását; sem pedig azon felmagasztaltságot, mit az újabbkori egyik hős vértanú soha elnem vesztett rettenhetetlenségével azon végszavai által, — hogy „*csodálkozik miszerint ő ki mindig első vált a harcban — e helyen legutolsó*“ — tanúsított, — és kinek emléke e helyütti megemlítését — csak is a czélszentsége, melyre ezen csekély irattal törekszem az emberiség köz érzelme mentheti! — a 27-ik §. által behozott azon újításnál

fogva; melyet csak azért is valódi megismeréssel kell fogadni, mert az a halálos büntetés czéltalanságának egyik újabb indoklása, és a statáriumnak mielőbbi eltörlését is tetemesen elő fogja mozdítani t. i. „*hogy az ítélet bekerített helyen és a közönség kizárásával, de legalább tiz tanú jelenlétében, kik községi előjárók vagy bizalmat érdemlő más meghívottak lehetnek — hajtatik végre*“ könnyen mellőzhető lett volna, és legalább a sorban kivégzendő szereucsétlenek, egymás halállali küzdelmei és vonaglásainak kényszerült szemlélése által — a büntetési jog határain túl, nem kinoztatnának.

A zárt helyeni, vagy is nem nyilvános kivégzés behozatala általi ujítását büntető eljárásunk végrehajtásának bővebben tekintve, és a fentebbi arra vonatkozó megismerés indokolásául még meg kell említenem; miszerint ezen csak nálunk új; mert a hajdani németországi *vestphaliai rémtörvénytörvényeknél* — vagy a *velencei tizek bíróságánál* sem volt nyilvános, hanem nagyon is titkos — *Amerikában pedig az 1831-iki törvénykezési választmány javallata szerint New-York, — Massachusett, Newyerseyben* — sőt tán *Európában, Szászországban, hol ily javaslat még 1834-ben tététt és másutt is megszünt nyilvános lenni a halálbüntetés végrehajtása* — de nem oly hatálylyal minőt ezen ujításból nálunk remélhetni — mert hiszen épen e 27-ik §. támadja meg homlokban és dönti meg a rögtönbirósági jogot, melynek, ha csak azt — e szembezők ellentét mellett is közbotrány tárgyául fentartani nem akarjuk — tovább már fen állni nem lehet, mert épen a statárialis jog alapdefiniíója szerint (1846 és 1862-i szabályok 1-ső §§.) „*annak gyakorolhatása akkor engedtetik meg, midőn visszaretentő és nyomon következő példaadások szükségesek*“ — vagyis, midőn nem azért kell meghalni a bűnösnek, mert megérdemli, hanem, mert példa kell; és mint Szemere mondta: „*lelövött varjúként néha azért köttetik akasztófára egy, hogy az egész csapatot elrettentse.*“

Miután tehát meg kellett fosztani a statáriumot, azon egyetlen egy tulajdonától, hogy a *kivégzési végrehajtások nyilvánossága által elrettentő* — de valósággal *foganat nélküli* — látvány legyen, valóban kérdehetni mi ezímen és mi végre tartatik még fel maga az intézmény? melynek,

mint a társaság életműszeres testébeni rosznemű kinövésnek, onnét végképeni kiirtása nem fekszik túl a lehetőség határain!

Mert, hogy az, eddig a nyilvános kivégeztetések mellett is csupán fogamat nélküli látvány volt; azt nem csak a következmény és példák mutatják; melyek szerint hazánkban a rabló csapatok vezérei; kik statárium folytáni nyilvános kivégeztetésük alkalmával, daczos halálmegvetést, és vakmerő bátorságot tüntettek ki Angyal Bandi és Zöld Marczitól kezdve, Milfaytig és az újabb időkben elhírhedt haramiákig, a ponyvairodalom utján máig is élnek a köznép regéiben, *mely a hazáért és szabadságért elhált hősökrol tudomással is alig bír*, — és részint magasztalást, részint sajnálkozást tolmácsoló versekben bizonyos nymbussal emlegettetnek, gátolván nem csak az ilyenmű bűnök depopularisitióját sőt emelvén azt, miután; — ha bár szomorú, de még is való, és tagadhatatlan, hogy a munkátlanságonkivül nem ritkán egyik kútfejje a véteknek a szükség, mert nem csak költőileg, de valósággal is igaz, *„hogy vannak az életben pillanatok, midőn nem lopni nagy tett!”* — hogy hazánkban az élet és vagyon elleni erőszakos bűnöknek oka nem mindig a szükség, mint inkább népfajainknak a közművelődésben hátramaradásuk mellett, a negédes betyárkodás, és hogy azon zsarnokoskodás, melyet hősiesnek ösmért fajunk szégyenére — különféle okoknál fogva — több évek óta néhány nem annyira bátor mint elszántan vakmerő és pimasz haramia vérengzőleg gyakorol, nagy terjedelmű és népes vidékeken, azért oly nehezen kiirtható, mert mint egy tudományos írónk lélektanilag s tapasztalatilag helyesen mondá: sokszor és sokak előtt a kinálló rabló nem az, minővé bünei undokítják, hanem regényes férfiú, ki midőn futóvá lesz, részvét vezet, ki ha elfogatik — *a statárium népszerűtlenségénél fogva* — szájalom követi a törvényszék eleibe, kíváncsiság, bámulat, és többnyire gyűlölet a törvény szigora és bíróság ellen, kíséri a bitófához, mint azt 1862-ik évben statárium utján halálra ítélt, délczeg s ritka férfias szépségű, 21 éves rabló, Bogár Imrének kivégeztetésekor, ki nek utjába virágokat szórt a hibásan alkalmazott szájalom, a fővárosi közönség tapasztalta; — még ellenben azon pandúrt kit később a kivégeztetnek rokona Bogár Mihály lőtt agyon, és ki a közbiztonság

fentartása körüli kötelesség bátor teljesítésének lett áldozatja — özvegye és árvái könyein kívül — oly élénk részvét nem kísért sirjához.

Ha már tehát a nyilvános kivégzést az újabb statárialis eljárás 27-ik §. szerint el kellett törölni azért, mert czéljának az *elrettetésnek meg nem felelt*, és mert a tapasztalás végre bebizonyította, hogy legyenek a kivégzések bármily hatásos, és szinpadi drapérozásuak mint Spanyolországban, vagy régebben Olaszthonban — hol a kivégzések nyilvánossága némü vallásos ünnepélyességgel és temetési pompával, a kivégzendő koporsójának az elítélt előtt vitelével, halálharangok zúgása, szerzetesek tömegének égő gyertyákkal és a halotti imák és zsolozsmák zengése közötti kísérése mellett vitetett véghez, vagy mint újabb időben Franciaországban egyszerűsítéssel, hol Párisban a greve-térről már a város végére számkivetett guilotine többé nem nappal, hanem a hajnal féléjében állittatik fel — hajtassanak azok végre; a kívánt czélt a *bűnöktől elrettentést* soha el nem érik: tagadni nem lehet azt sem, hogy *egyedül a bűnös személyére nézve eredményezi azt, mihez hogy a státusnak joga legyen t. i. a fájdalomat éreztetni és azt viszonzni (Wiedervergelten) már annyian kétségbe vonták?* kinek ezután már csak mint egy titokban kell éreznie a halálos büntetés *kinjait és foganatját* — mely utóbbi csak háromképen nyilatkozhatik a bűnösen; vagy az által, hogy *„elvadultan daczol a halállal“* — és e szerint a *fenyítő törvényt kigunyolja; vagy félholtani öntudatlansággal fogadja, vagy fejét valódi és mély megbánással, a halálos büntetés alá hajtja* — az első esetben tehát azokra nézve, kik azzal daczolnak *nem elegendő*, az utóbbiban azokra nézve, kik szellemileg már érzékenytelenek, *szűkségtelen; a valódi bűnbánókra nézve pedig: — a meny nyiben az ítélet kimondása és a végrehajtás közötti rövid három óra, a tán 30 évig megrögzöttre nézve megbánás tekintetében elegendő lenne — tulságos; és így a statáriumnál mindig csak az elrettető példaadás marad fen,* azonban már ez is, a tapasztalt visszahatásoknál fogva *nem nyilván, hanem kerített helyen, kevés tanuk jelenlétében és majdnem titkon!* — „De a mely büntetés nem bírja meg a nyilvánosságot, azt el kell törölni, és humanisálni a büntetéseket, hogy humanisáldójék a nép!“

Meg nem tagadhatni mégis a legújabb statáriális szabályoktól egy emberiségi előhaladást, mely a 28-ik §-ban eképen nyilatkozik, „*a kivégzettnek holt teste, míhelyt a törvénytörvényes orvos a halált hivatalosan bizonyítja, eltakarítandó — és a kivégzés eszközei a vesztő helyről eltávolítandók*” — holott az előbbi statáriális kivégzéseknel, különösen az 1846-ik év előttiéknél: — ámbár már II-ik József császár korában is az akkori szabályok szerint *csak 12 óra hosszáig* — sőt Mózes törvényei szerint, mint 5-dik könyvének XXI. 22. 23. §§-ai bizonyítják — „*éjjelre a holt test a fán nem hagyatott, hanem még az nap eltemetett, nehogy a föld megfertőztessék és a holt test látása s büzhődtsége az élőknek botrányt okozzon*” — a kivégzettnek hullája lógni hagyatott az akasztófán „*másoknak elrettenő például*” és az emberiség gyalázatára, mindaddig még a rögtönítélési jog tartott, tehát évekig, ha le nem szakadt vagy el nem lopatott, a közelebbi érvényen kívülvett 1846-ki szabályok 19-dik §-a szerint *pedig harmad napig*. — Fájdalom, hogy ezen aestheticus előhaladás is az újabb statáriális szabályoknál, későn és háttérben mutatkozik — azaz, a *végrehajtás és kivégzés után* — de kiáltó jele annak is, hogy statáriális intézmény körül *előrehaladni csak egy módon lehet, annak végképi eltörlésével!*

A büntető jog philosophiája, midőn a bűn és büntetés közötti viszonyt ész és jogalapon fejtegeti, különféle teoriákat állít fel, melyek közül a statáriumra alkalmazhatólag csak hármat „*az igazság teoriáját,*” „*a haszon teoriáját,*” és a „*társasági szerződés teoriáját,*” mely szerint a jogszerűtlen egyszersmind czélszerűtlen is — kiváonom általában megemlíteni: azzal, hogy a statárium a felettebb előadottak és a lélektani, és gyakorlati tapasztalatok szerint az „*igazság teoriájának*” már azért sem felel meg, mert hiányozván annál a megbecsülhetés, minthogy nem enged a bírónak semminémű szabadságot a büntetés kimérésében, hanem a 22-ik §. azon esetén kívül, „*midőn a számos egyszerrei kivégezések köz-felháborodást szülhetnének,* — általában minden elébe vont büntettek *rögtön halált* szabván, nem áll arányban az igazság teoriája

szerint a *bűnök különböző fokozatával* — holott a büntetésnek nem szabad lennie sem, túlkeménynek, hogy a bűnös, sem, túlenyhének, hogy a közbátorság meg ne sértesse — és mert a statáriális eljárás nem szükséges, minthogy a *büntetés célja szelidebb kényszer által is elérhetnék*; de nem is gazdaságos, mert nagyobb roszt okoz, mint a mit elhárítani akar — és végre mert még tárgyára nézve sem csalhatatlanul igazságos — mert rendkívüliségénél fogva *nemcsak a valódi bűnöst, de ártatlant is sújthat!*

Nem felel meg a *haszon teoriájának* sem, mert azon kívül, hogy az csakis az elítélt és kivégzett tekintetéből oly gátló jövőre, mint például a kézesonkítás, az okirat hamisítóra vagy szemek kiszurása a tolvajra nézve lenne, *példával másokat el nem rettent: mit a nyilvános kivégzéseknek szükségképen kellett eltörlése is bizonyít; mert vakmerő és ártalomra eltökélt emberek statárium és halálos büntetés vissza nem tartóztat soha, ki a munkától és becsületes életmódtól egész életében annyira irtózott, hogy később volt a gonoszság útján életét naponként kockáztatni, bűnbe rögzöttségénél, vad szenvedélyeinél és életmegvetésénél fogva a halál gondolatával annyira megbarátkozott; hogy a bitó alatt is azt fogjakiáltani „az életnek semmi bece előttem, a halált inkább kívánom, mint a hosszas vagy holtig tartó rabságot!”* és még a végkép meg nem romlottnak — és így még javíthatónak — *késő és hasztalan töredelmére, vagy a büntelensége érzetében szenvedőnek magasztos resignatiójára a státusnak semminemű szüksége nincs — a „társasági szerződés teoriáját” is a halálbüntetés foganatlansága tekintetéből lerontja.*

De a statárium vagy rögtön biráskodási rendszer, mely — mint tények mutatják — mióta ujabban foganatba vétetett is, a bő mértékben osztott halállali büntetéssel nem fogyasztotta a napi rendben lévő rablásokat és gyilkosságokat — mert a hírlapi tudósítások szerint még Somogyban *Juhász bandájának pusztításai megszüntettek — addig Usanád, Csongrád, Pest, Bács és több megyében újabb és nagyobb mérvű a postai és vasuti közlekedést is veszélyeztető merényletek merültek fel; czáfolatlanul igazolja, az egykor ünnepezt és nem rég lelki és testi szenvedések sulya alatt megtörötten elhunyt,*

és a közös emberi sors szerint hamar feledett — egykori pályadíjazott művében azonban maradandó emléket hagyott hazai jogbölcész és államférfiu által a „halálbüntetés“ és az újabb kor egyik nevezetes szerzeménye a „javító fogság rendszere“ között felállított *paralelláknak* valóságát; melyek szerint a halálbüntetés, — és mennyivel inkább még statárium utján végrehajtott halálbüntetés „*észszel és erkölcsrel ellenkezik,*“ még a javító fogság mindkettővel *egyezik,*“ és még amaz által adott „*elrettentő példa rövid ideig tart*“ ez által „*az élő rab folyton emlékezetben van,*“ még az „*bátornak és rögzöttnek nem büntetés,*“ — addig „*nincs lélek és kebel, melyet ez meg ne törjön,*“ — még az „*a jóknak erkölcsét is megdurvitja,*“ ez „*a rosztat is megszelídíti,*“ — még az „*a kegyetlen talió kifolyása: a boszu,*“ ez „*az ész és igazság sugára: a büntetés,* — még (különösen statáriumi) halálos büntetéskor, „*a sértett vonakodik vádolni, a tanu hamisan bizonyít, a bíró, hitét szegi, és így büntelenséget s ez új bünt szül, a javító fogság által „a sértett panaszkodni kész, a tanu vallani, a bíró ítélni s így alkalmazása bizonyos*“ és még első esetben: „*hogy a büntetést elkerülje, a gonosztévő gyilkossá lesz*“ az utóbbiban „ *mivel osztékony tartósságra és szigorra s a bűnös remélhet többet kevesebbet, tanuk kivégzésére nem ösztönöz*“ még az „*az ártatlannak veszélyes, ha ellene és irigye van, s ha a bíró tévedt; hiába élt ártatlanul elveszhet gyalázatosan; ez utóbbinál csalatkozván a bíró, mi idő még hátra van elengedtetetik, mi elmúlt az megjutalmaztathatik*“ — sőt a halál büntetés elleni egyik előkelő harezos Lucas Károlynak „*a javítva fenyítő- és a hallálal büntető rendszer*“ közötti egybehasonlításai következő pontjait is megdönthetetlenekké emeli: melyek szerint a javító s fenyítő rendszer „*sem le nem alacsonyítja sem magasztalttá nem teszi a bűnöst*“ még „*a halálos büntetés, vagy le alacsonyítja vagy magasztalttá teszi azt*“ — „*még az első kárpótló, a másik haszonra nem fordítható*“ — az első „*felrázza a lelkiösméretet, az utóbbi kioltja azt*“ — az első „*fenhagyja a reményt*“ az utóbbi *elveszi azt* — az első „*erkölcsileg előzi meg mind maga a bűnös, mind mások részéről lehető visszabukást az utóbbi csak anyagilag és így csak a bűnös részéről előzi meg a „visszaesést*“ — és végre a javító rendszer „*oly gondolkodási intézet, mely az embert istenével, embertársaival, s*

önmagával kibékélteti, időt lehetőséget sőt érdeket is nyújtván a megjobbulásra — „*míg a halál büntetés: emberfeletti erő hatalom, mely úgy bánik az emberrel mint barommal, melyet nagyobb erővel semmivé tévesz; a megjobbulásra sem időt, sem lehetőséget, sem érdeket nem nyújtván.*“

Mind ezeknél fogva tehát világos és kétségtelen, hogy a statariális intézményben mind azok, melyek az ellen a büntető jog elmélete szerint alaposan felhozhatók be foglaltatnak oly mértékben, hogy azokat onnét eltávolítani *semminemű már annyiszor sikertelenül megkísérelt módosításokkal és változtatásokkal nem lehet* — mert ezen intézmény oly korhadt építmény ez idő szerint, hogy azt már támogatással — módosító változtatások beékelésével megővni és fentartani tovább hasztalan, hanem alapjáig lerombolni, és helyét ezélszerűbb, jog- és korszerűbb és pedig oly intézménnyel pótolni, minő többek közt a fentebb érintettek szerinti *javító rendszer*: de nem a hazánkbeli az absolutismus korszakából hagyatékul maradt, és bármily törekvéssel — gyökeresen s tökéletesítve át nem alakítható fegyintézetek; melyekre nézve — noha nem feladatam a fogházi rendszer részleteibe ereszkedni, nem mellőzhetem; menyiben az e tárgytól el nem választható és szoros összefüggésben van, megemlíteni: hogy országos fegyintézeteink, bár azoknak *rendszeresítésök tekintetében, a kormány részéről minden intézkedések megtétettek, és az újabb időbeli fegyszabályok szerint humanismus, sőt börtöni nevelés tekintetében nagy előhaladás történt, és felügyelet — foglalkoztatás — tápla, rend és tisztaság s némüleg lelki oktatás tekintetében is kevés kívánni valót hagyának fel* — mégis — az alap — vagyis javító magány rendszer hiányában; — melyet az által pótolni nem lehet, hogy a rab, fegyintézetbe érkeztekor *néhány napra, magába szállás végett külön záratik, azután pedig közös munkára osztatik be, mi közben ugy étkezés, séta, és alvó terembeni közös együttlét alatt, azon csekély és lehető osztályozás mellett, melyet a fegyház belszervezete a nem analog vétkü bünösök között meg enged, azon veszélynek tétetik ki, — hogy ötet a még tán javíthatót nálánál gonoszabbak, tolvajból, rablóból — rablóból gyűlkossá nevelhessék — vagy hogy megfordítva ő a többieknél megrögzőttebb és elfajultabb — a még végképen meg nem romlottakat titkon és a minden időközbeni*

együtt érintkezésnél fogva — a legéberebb felügyelet mellett is gátolhatlanúl, a társaságra nézve még veszélyesebbekké képezhesse; — mint azt, az azokról 1867-ben az igazságügyi ministerium által kiadott „hivatalos jelentésből“ is világosan kivehetni — nem javító intézetek, hanem csak egyszerűen dolgoztató fogházak; — és a melyek hogy csak néhány év előtt is, nem a megtérés és javulás poenitentiarjai — hanem a megrögzés és valódi bűn oskolái valának, számtalan példák bizonyítják; — mert, hogy többeket, ne említsek: azon rabló gyilkos *Takács Gábor*, ki 1863-ik évben Ó-Budán rögtön birói ítélet folytán akasztatott fel, a váczzi országos fegyintézetben eltöltött 5 évi rabságából elbocsájtatása után alig 8 napra követte el élet és vagyon biztosság elleni tettét, két oly büntársal szövetkezve, kik szintén nem sok idővel azelőtt szabadultak kiállott büntetéseik után fogházukból; az elhírhedt *Dönti Péter* ki a hatvanas évek elején rabló bandájával hosszabb ideig rettegésbe tartotta Pestmegye alsó — a Bácskaság és Künság egy részét, szintén a váczzi fegyháznak nem javult rabja volt, társai a *négy Bogár* és többiek mindannyian hosszabb s rövidebb ideig egy vagy más fogháznak rabjai voltak; végre azon emberi szörny *Hajagos K. József*, ki szintén 1863-ik év elején pestmegyei sz. jakabi pusztán, egy szegény tanyást öt tagból állt családjával szülőket és három kiskorú ártatlan gyermeket néhány nyomorult forintnyi érték elrablása közötti *felismertetése miatt*; vért fagyraló kegyetlen kínzások között irtotta ki rabló társai segélyével; kitöltött hosszas fogsága után rövid időre követte el ezen emberiség elleni tettét; így több mások is fegyintézeteinkben nem javítva onnét kiszabadultakkal nem hoztak egyebet magokkal: „*mint az emberiség ellenében azon fokozott szolgálai tökélyt — mely kebleikben a szabadság vesztese s visszanyerése után is fennmaradt: türelmet és bosszút*“ — lehet, hogy tán azért is; mert hazánkban még nincsenek oly emberbaráti társulatok, melyeknek céljuk súlyedtt embertársaikat az erény útjára visszavezetni, a büntető igazsággal kiengesztelni; mint például Brémában még 1837-ik évben alakult; — és hazánkban is egy helyütt, Váczon szándékolt, de létre nem hozott — és így nyilvánosságra sem jött — „Rabóvó egyesületek,“ melyeknek célja a fenyítő fog-

házakból kiszabadultakat bűnökbe visszasülyedéstől meg-
 óvni, béke angyalaként lépni fel a társaság és annak
 meghasonlott tagjai között, visszaadni kenyérkeresetelli
 ellátás által a hazának számos munkás tagot, foly-
 tonos szemmeltartás által vezérelni a tántorgó lépteit; fel-
 száritani emberi bánás és oktatás által az inség könnyűit,
 és vigasztalást nyújtani a kétségbe esetteknek — minden-
 esetre azonban azért, mert fegyintézeteink, mindenek csak,
 „nem javító intézetek.“

A valódi javítva büntető rendszertől el nem válasz-
 tható Szemere Bertalanmak annyiszor magasztalt munkájá-
 ban Broglie herczeg irataiból átvett azon három feltétel
 sem, melynek határai között a társasági igazság jogszerű,
 s a melyek következők:

1. „Ha a társasági igazság megegyezik az erkölcsi
 igazság elveivel, ez határt jegyez ki, melyen túl menni
 nem szabad. Nem büntetni egyébként, csak a bűn mértéke
 szerint: hol az ártatlan sujtatik, vagy hol a bűnös ke-
 ménységben sujtatik mint bűnhődött, *ott van áldozat a köz-
 jóért, de nincs büntetés:*“

2. „ha megfelel a társasági szabadság a béke kívá-
 nalmainak. Mely törvény szabály ott büntet, hol és miként
 a társaság érdeke nem kívánja, jogszerűtlenül cselekszik:“

3. „ha benne folytonos ügyelet van gyarlóságunkra,
 miszerint könnyen csalatkozhatunk mind az ismételten
 mind a cselekvésben. Ez ovakodóvá tesz, és az igazságot
 emberivé teszi. Nem kell a törvénykezésnek olyat cse-
 lekedni, mit tévedése kivilágosodván némüleg helyre nem
 hozhat, és nem szabad olyat cselekednie, minek termé-
 szetét nem ösméri és végét lehetetlen belátnia.“

E három feltételnek alkalmaztatniok kellettven az
 igazság szolgáltatás minden részeire, azokból a büntető
 igazság szolgáltatásra nézve következő elvek és tulajdo-
 nok vonattak ki:

1. hogy az igazság elveivel összehangozzék a bün-
 tetés, szükséges, hogy legyen az „személyes“ „erkölcsi“
 — és „osztékony;“

2. „hogy a társasági rend kívánatainak megfeleljen
 a büntetés, szükséges, hogy belőle a fentebb előszámlált
 hatányok fejlődhesseuk ki; azaz legyen „szellemi és

javitó“, „bizonyos és egyenlő“, „példás és tanító“, „gátló ártani“ és „népszerű“ ;

3. hogy az emberi gyarlóságra számítás találtassék, szükséges, hogy legyen „megbecselhető“ és „helyrehozható.“

De hol, vagy mely büntető rendszerben találatnak fel e kellékek? tán a statariumban? vagy án elérhetlenek azok emberileg, és utópiák? — nem!

Benfoglaltatnak ezek mind a 1843-dik évi „büntető törvénykönyvi javaslatban“, mely, hogy miudeddig törvénynyé nem vált, annak okát a mellett, hogy a büntető eljárásnak az eredeti terv szerint egészen esküdtszéki eljárásra alapítása tekintetében, most már legyőzhetetlen akadályoktól tartani nem lehetne, tán csak nem abban kereshetjük? hogy a fenytő törvénykezés terén a nyolczszáz éves hátramaradást, azon óriási előhaladással hozta helyre, hogy „halálbüntetés alkalmazását kihagyta“ ; és a „büntetés következtébeni polgári megbecstelenítést eltörölte“ „mindazon büntetési nemeket, melyek a nép szellemi kifejlődését eldurvítják mellőzte“ „a bűnkisérlet büntetésének, melyet a statarium néhol halállal büntet, nem ad helyet“ „a bünteteket elévülni engedi“, „további idővesztegető és költséges kisérletekbe nem ereszkedve, és a mostani gyökeresen nem javítható, sőt erkölcsrontó fegyházi rendszert nem is ösmerve, a czélirányosnak és javítónak tapasztalt hallgató vagy magánbüntető rendszert elfogadta“ és „azon minden szabad nemzeteknél rég fennálló jogelvet“ „hogy különösen bűnügyekben csak saját rendes bírójának, és a törvénybe előirt rendes eljárásnak van alávetve a honpolgár megerősítette“, és hogy azon mellékes körülményt, mely szerint, ha bizonyos időben némely bűntények elszaporodnak, és valaki véletlenül akkor követ el ily törvényszegést „olyannak nem tekintette“, „mely feljogosítaná az állami hatalmat arra, hogy egyesek irányában somássabb eljárást és szigorúbb büntetést vétessen foganatba, mint minőt a rendes törvény előszab,“ tehát hogy a statariumnak törvény és jogszerűen nincs helye! — Mert statarium nélkül is, mely soha meg nem oltalmazta különben is, sőt mint a tapasztalás bizonyítja, az egyéni szabadság korlátolása mellett, inkább veszélyeztette a közbátorságot, a személy- és vagyoubiztonságot fentartani lehet; biztosítani pedig nem a statarialis intézmény; „hanem jó-

zan előrelátási rendszer által, mint azt értekezésem elején említettem, és a melyre most berekesztőleg visszatérek — kell!“

A bűn — előzési rendszernek *első kelléke* :

A bűnre ösztönző és kényszerítő okok és alkalmaknak lehetőségig elhárítása: mert igaza van báró Eötvös Józsefnek, a „Fogházjavítás ügyében irt véleményében,“ hogy „magányos ember egészen jó, és egészen rossz nincsen, a társaság azzá teheti.“

Második pedig: a büntetésnek a legmagasztasb és egyszersmind leghasznosabb cél: a javítás eléréséhez alkalmazása, nem csak azért, mert a javítás üdvös és nemes, hanem mert a megjavult bűnös a társaságnak többé nem árthat, sőt hasznos.

Ezen kettős törekvést azonban, mint már annyiszor mondattott, de eléggé ismételni nem lehet, nem a *statarium* által érhetni el, mely boszuláson kívül egyebet — még fenyegetést sem, mint óvó vagy megelőző szert, mert gátolja ugyan, hogy a kivégzett gonosztévő rosszat ne ismételhessen, de büntől elnem ijeszt, és kárpótlást sem, sőt veszteséget mind a társaságnak mind pedig az egyénnek okoz és eredményez, és e szerint a büntetés eredete és alapjával, melynek a státus és a jog általános eszméjével össze kell férnie, meg sem egyezik; a társaság főcélja nem lévén más, mint a „közboldogság,“ melynek sarkköve a személyt és vagyont illető jogok biztosítása *óvási és orvoslási rendszer* által.

„Az óvási vagyis a bűn megelőzési rendszernek pedig szellemi emeltyűje a honpolgárok minden osztályát átölelő helyes népnevelés, az értelmi kifejlődést előmozdító intézetek, közhasznú ismeretek terjesztése, bigott babona, és a legalsó rétegekig elterjedt vallástalan álbölcsészet helyett, a szemérmetlen fajtalanságot is korlátozó, valódi morálnak, és a civilizáció foszlányaiba burkolt helytelen fényűzésnek, — mely ugyanazon rombolást teszi az erkölcsi, mit dögvész és ragályok a természeti életben — szűkebbé szorítása végett, az erkölcsök egyszerűsítésére törekvő társaságok, mérsékletességi egyesületek, vallási tanítás és

példák általi terjesztése; anyagi alapja pedig, mert az erkölcsi erőnek nélkülözhetlén támasza az anyagi jólét, mely nélkül az erkölcsi nevelés sem vezethet célhoz: mert tagadni nem lehet „*hogy embert, kit szükség ragad; a büntől sem isteni sem emberi törvények vissza nem tartóztathatnak*“, a helyes munkafelosztás, vagyis lehetővé tétele és könnyítése nemcsak az anyagi, de szellemi becsületes kenyérkeresetnek mindazok részére, kik szellemi és anyagi munkaképesek, mert jaj lenne azon státusnak, hol a becsületes értelmiségtől a tisztességes kereset, bármilyen okok és tekinteteknél fogva elvonatnék, elérhetlenné, vagy gyűlölté tétetnék, előbb-utóbb rettenetesen megboszulná ez magát, mert szellemi csatlakozás a durva anyagi erőhöz, ha mindkettőnek érdeke kényszerítetten egy — addig, míg ily páriai had kiirtatnék, vagy ártalmatlanná tétetnék, irtózatossá sebeket ejthetne a társadalmon, melyre hullana vissza az előidézetekérti felelősség is“; továbbá lehetetlenítése a munkátlan restségnek, országos dolgozó házak felállításával, kóborló csapatok megszüntetése alapos helyrendőri intézkedések, de nem a mostani minden bírálattal alatti községi rendezetlenség alapján, mely mellett minden írott szabályok és idegenek névkönyveinek behozatala daczára, hogy a sűrűen szaporodó dologtalan, világfutók, és mindenütt feltartóztatás nélkül otthonos csavargók által; a mezei munkán kinnlévő falusi nép lakjai gyakrabban megmen raboltatnak és falvak felnem gyújtatnak; csakis magoknak ily csavargóknak jó vagy rossz akarától feltételeztetik; életre való mezei és országos rendőrségnek, a már magát leélt megyei pandurság helyett szervezett behozatala; annál is inkább, mert a *nemzetőrőségnek*, mely helyesen szervezve egyedül lehetne, legegyszerűbb, gyakorlatibb, kevésbé költséges és a személy és vagyoni biztonság fentartására nézve a nemzeti becsület védpajzsa alatt álló institutio, és mely által minden legkisebb helységben is meglehetne gátolni oly merényleteket, melyektől a statarium vissza nem riaszt, és hogy olyak megis kíséressenek statarium nélkül is elejét venni: mert ott, hol rendezett fegyveres segélyre támaszkodhatik a házában és vagyonában rabló által megtámadott békés polgár, és a legvakmerőbb merénylettől is elriasztható rabló állig fegyverzetten nem csupán fegyvertelennel és védtelennel áll

szenközt, nem lehetne tartani azon évek előtt és évek óta ismételt merényletektől, hogy a csendes s munkás polgárt egy pár vakmerő bitang; ki, ha valódi bátor férfiú fegyverrel áll nekie ellent, gyáván elfut, saját lakában népes falvak s városok közepette, úgyszólván fényes nappal megmerje támadni, gyilkolni, és az órahosszig tartott kínzó kutatások között rabolt és szekérre rakott zsákmánynyal, az összeecsődült, de a szabad polgári állást, sőt az önvédelmi emberi jogot is sértő fegyvertilalom miatt, fegyvernélküli és azért birkanyáj módjára meghunyászkodott nép szemeláttára távozni, mint ez többek között néhány évek előtt Biharmegyében a tetétleni pap kirablásakor is önvédelem közben rabló általi agyonlövetésekor valósággal megtörtént, az 1848-ki XXII. törvényeziknek hatályon kívül vételénél fogva a közbátorság fentartására szükséges polgári fegyveres erőt nélkülözni csakugyan nem lehet; végre az utczai koldulásnak, lelencz-, árva- és szegényházaknak községek vagy legalább megyei járásonkénti felállítása az annyi bűn és öngyilkosságra vezető sors és szerencse játékoknak eltörlése, és még számos oly törvényes és socialis intézkedések, melyek által még csak a vétekre vezető alkalom is lehetőségig elháríttassék!

Igaz! hogy mindezek csak valódi közakarattal, országos erőmegfeszítéssel és időmúltával létesíthetők, de nem lehetetlenek, a mint az I-ső Napoleonnak az Északamerikában, Franciaországban és Angolhonbani bűnök állapotját egybe hasonlítása alkalmával mondott, e szavaiból is kitetszik:

„A társaság egész kulcsa s a törvényhozó minden titka az emberi okosságban annak mint szintén tehetségünknek kifejtésében áll. Csak azok akarhatják tudatlanságban tartani a népeket, kik ezeket megcsalni, s magok haszna szeriut akarják kormányozni. *Mert minél felvilágosodottabbak a népek, annál inkább több ember fog a törvények s azok oltalmának szüksége felől meggyőződni; annál rendezettebb, boldogabb és szerencsésebb lesz a társaság.* Ugyanazért: *ha valamikor a világosság káros találna lenni a sokaságnak, ez csak akkor történhetnék, midőn a kormány a nép érdekeinek hadat üzenvén, a népet kényszerült állásba szorítaná, vagy legalsó osztályát halálos inségre juttatná, mert*

*akkor több szellem mutatkoznék, vagy ellenszegülni vagy bü-
nössé lenni.*“

„Az én törvénykönyvem egyszerűsége által maga egyedül több hasznót tett Franciaországban, mint minden előbbi törvények tömege. Az én iskoláim, az én kölcson tanítási rendszerem, ösmeretlen nemzedéket készítenek előre; de hezzeg az én országlásom alatt a bílnök is nagy sebességgel kevesedtek: míg ellenben angol szomszédjainknál borzasztó módon szaporodtak.“

„Ime az egyesült státusokban semmi munka, semmi erőlködés nem látszik: mégis minden virágzik ott. Mert ott ám valódiilag a közakarát és közérdek kormányoz. De ha ugyanazon kormány a közakarattal s érdekekkel össze-
ütközésbe hozatnék: meglássa akárki, mily lárma, mennyi zenebona, zavar és háborodás lesz, s mindenek felett mennyire megszaporodnak a bűnök.“

Igaz, és pedig tagadhatlanul igaz! hogy nagyfontosságúak és számosak hazánk törvényhozásának feladatai; belátja azt minden józanul gondolkozó honpolgár, hogy mindent egyszerre a közjogi és belreformi téren tenni nem lehet, és be kell ismerni, hogy a polgári törvénykezési téren gyors előrehaladás történik, de az, hogy e miatt a büntetőtörvények és a fenytő törvénykezés javítása messze távolba és egészen háttérbe szoríttassék; dacára annak, hogy a személy és személyes szabadság s annak biztonsága csakugyan valami nemesebb a vagyoni érdeknél, és minden a polgárisodás bizonyos fokán álló statusnak első belélet feltétele, de főalapja a társadalommá alakulásnak is; közmegnyugvást nem szerezhethet; és hogy a statariális intézmény czéltalanul, és mintegy czégérétil annak, hogy hazánkra a roszakarat többször, akár helytelenül akár nem, illeszthesse a „barbár jellemzést“ — továbbá is makacsul fentartassék — az csakugyan nem szükséges és nem kívánatos; hanem ha már azon eszme legyőzhetetlen, hogy az „szükséges rossz“ mert egyebet ennél leghőbb pártolói is, ha lemmének, mellette föl nem hozhatnak, *törültsék az el rögtön* és addig is még erő, idő, tehetség és alkalom lesz, a fentebbiekben elmondott széles terjedelmű megelőzési rendszert szűkebb és legszükségesebb keretek között alkalmazva érvényesíthetni, helyettesíttessék az legalább ideiglenesen kevésbé

rossz, sőt sokkal jobb, és nem elavult, hanem életet és hatályt ígérő pótlékokkal.

Minőnek én részemről első vonalban lenni látom, és óhajtanám az 1843-diki büntető törvénykönyvnek, ha módosítva is, és az attól elválaszthatlan javító vagy hallgató magányrendszernek együttes behozatalát, és életbeléptetését, mivel az abban megszabott büntetések csakis magánybörtön mellett alkalmazhatók, és mert véleményem szerint nincs bíró, ki az ideiglenes büntetéseknek helyes mérlegelését jogszerűen és lelkiismeretesen eszközölhetné, a nélkül, hogy a megállapított börtönnek, melyben az elítélt bűnösnek a reá szabott büntetéseket kitöltenie kell egész rendszere előtte nem ösmeretes és azt nem tanulmányozta, mert azon időleges rabság, melyet egy hallgató s magányrendszerű börtönben az elítéltnak kiállania kell, alig kétszerte annyi idejű, de a mostani fegyintézetekben kitöltendő fogsággal hasonlítható és egyenlíthető ki. Mint-hogy azonban a javító magányrendszer szerinti fegyintézeteknek, a büntető Codex életbeléptetésével együtti felállítására alkalmasint még igen hosszú időig kell várakozni, a statariumnak pedig egyszerűen eltörlését; *ámbar az, az általa különben sem biztosított közbátorságot épen nem veszélyeztetné*, a jelen körülmények között reményleni alig lehet, a statarium helyetti javaslatomat a következőkben vélem előterjeszthetni :

1-ör. Addig is még a „büntető Codex“ törvényhozásilag életbe léptetnék, a fennálló büntető törvények kivonatából jogbizottmányilag szerkesztessék össze népies és sommás modorban egy *büntető törvénykönyv káté* kihagyatván abból, mind azon által; oly bűnemek miknek létezéséről a társaság tagjainak tudniok sem lenne szabad, és a melyek minden civilizált országban előkerülésök esetében aként tárgyalatnak, hogy a felől a nagy tömeg tudomást ne szerezhessen, és kiterjeszkedvén főleg a személy és vagyonbátorság elleni tényekre és a törvények megszegésének azokhoz hasonló nemeire, mely káté a falusi és alsóbb népiskolákban kötelezett tantárggyá tétetvén; ezáltal az ifjabb és serdülő nemzedéknek alkalom adassék a büntető törvény által tiltott cselekvésektől eleve ovakodnia, és azon elvnek is „*hogy ki nem hirdetett törvény nem kötelez*“ minden tekintetben elég legyen téve,

mert hazánkban, — hol a népnevelés hiánya oly hangosan égbé kiált; habár az emberi művelődés már oly hátra nincs is, mint azon időben, midőn a hortobágyi pusztán felnőtt és magához hasonló öltönyű egyéneken kívül még más alakot nem látott 18 éves suhancz, először látván meg a városon kívül sétáló tógás deákot, apjához intézett azon kérdésére: „hogya mi az?” nyert felelet után, hogy „diák” csudálkozva felkiáltott: „diák! hiszen olyan mint az ember.” de még olyan alant fokon áll sok helyütt; hogy közelébb is hazánk egy vidékén 30 egyén butaság-ból egy csaló által saját nyelvét, mint szavaló madarakét szokás felvágatta, és ezáltal magát mindenkorra érthetlennül dadogóvá tétette, — a büntetőtörvények létezéséről ki tanítására a népnek, nem elegendő a statariumi nyomtatott hirdetvénynek, a községházak és útszéli csárdákra kitáblázása, melyet olvasni külföldben is sem nem tud sem nem akar; és a melyet mint a törvénynek s rendkívüli bíróságnak egyik jelvényét, a vakmerő betvár, bámuló s néha titokban vele rokonszenvező nép szemeláttára lóhátról fokosával zúz össze, hanem a büntető törvényeknek szintugy mint *Isten tíz parancsolatainak* az alsóbb és középső iskolákban is rendszeres és a felnőttekre nézve rendkívüli vasárnapi tanítása; mely utóbbi tekintetben hiszem, hogy hazánkban minden hitfelekezeti clerussa sokkal humanusabb felvilágosodottabb, és hazafiasabb, a közjót, morált és népnevelést pártolóbb; mintsem, hogy magasztos hivatása egyik legszebb feladatának ne tekintené, kivált ott, hol nyilvános iskolai rendszer nincs, a hazai büntető törvény értelmes kivonatának tanítását és az ifjabb mint korosabb nemzedék fogalmához képesti magyarázatát teljesíteni, és ezáltal is a lelkileg reá bizott embertársainak valódi atyai vezetőjévé lenni kivált, ha arra a statushatalom által is utasíthatnák.

2-or. Szerveztessék mielőbb egy rendezett és szabályszerűen fegyelmezett, és az életbe léptetendő országos rendőrséggel kapcsolatos külső vagyis mezei rendőrség, — mely a személy és vagyon fentartására annyira nélkülözhetlen, hogy a nélkül törvényeink egyik legjelesbike az 1840: IX. mezőrendőrségi törv. czikk is, melynek ellenére; mint a tapasztalás tanúsítja hazánk majd minden vidékein a mező rendőri kihágások — a közvagyon

és mezei ipar fejlődésének nagy kárával napi renden vannak — csak irott malaszt maradt. — Egy jól szervezett külső rendőrségnek, — minden politikai színezettől és kémkedéstől mentesítve, — behozatala és életbe léptetése pedig annál kevesebb nehézséggel s meggyőzhető költséggel lenne összekötve, mert annak létesítéséhez, általános népszerűségénél, és közhasznúságánál fogva, mindenki, kinek a személy- és vagyónbiztonság érdekében fekszik — tehát az ország népességének túlnyomó és általános többsége — vagyona és értéke arányához képest szives készséggel hozzá járúlna — és kiállításához szükséges, és minden tekintetben alkalmas egyéni erő és szám sem hiányoznék — a hazánkban évről évre szaporodó és a seregekben becsülettel kiszolgált — és szükség szerint a honvédi létszámban is szerepelhető katona viseltek, és más becsületes kenyérkereső hazánkfiai nagyszámánál fogva is; és e szerint a szervezés gyors keresztülvitelét mi sem gátolná.

3. Végre, mindazon büntények, melyek a közbátorságra nézve veszélyességüknél, és elszaporodottságuknál fogva, jelenleg statarialis eljárás alá tartoznak — ideiglenesen tovább is rendkívüli jellegűeknek tekintetvén, mint ilyek többé, nem az eltörrendő statarium — hanem a rendes bíróság elébe tartozzanak, úgy mindazon által, hogy azoknak, — azon jog elvénél fogva: *„hogy a bünt a büntetés gyorsan érje el, mind az első, mind pedig a fellebviteli törvényszékeken tárgyalásuk és megítéltetésük sommás útú, és soronküüli elsőségű legyen — a fellebbezési és megkegyelmezési jog fentartásával, még azon esetben is; ha az esetek minőségéhez képest halállal büntető ítélet hozatnék is; — miután a halálbüntetés eltörlését per excerpta decretálni alig lehetne; — midőn nem halálos — mit rendes törvényszékeinktől, és büntőgy-biráink emberi belátásától remélni lehet — tehát rendes esetekben, ideiglenes büntetések határozatnának; az azokra jogérvényesen elítélt gonosztévők befogadására pedig, szerel-tessék fel egyelőre az egész országban egyjelen egy, és csupán a statarium elébe tartozott büntettesek részére — tehát e tekintetben elegendő fogházi épület, a hallgató magán vagy is az úgynevezett philadelphiai pönitentialis — javító rendszer alapelvei szerint; mely a mellett, hogy szakértők*

itélete szerint is „*a rab lelkére, — különösen az olyanéra, ki a statáriumnál fogva már halálnak volt szánva, — legnagyobb hatással bír.*“ Mit a mostani fegyintézeti rendszer kezelői is az által beösmértek, hogy *a rabot beérkezésekor magába térés végett néhány napra külön elzáratják — és csak azután osztják be a közös munkára; — és legtöbb erkölcsi megjobbulást eszközölhet*“ és különösen hazánkban — a korlátlan szabadságot megszokta vakmerő és kegyetlen rablóra, visszaható erejénél fogva — de a büntettet elkövetni szándékozóra is a bűn megelőzés tekintetében, ezerte nagyobb visszajeszítő erővel bírna, mint bármily irgalmatlan statárialis büntetés. De különben is a büntető törvény javaslatban már ellévén fogadva — nálunk mint egy gyakorlati előkísérletül szolgálva, és ki is vihető mert a maradandó becsű „*fogházjavítási vélemény*“ szerint is; hol a 28-ik lapon az mondatik: minek utánna a philadelphiai rendszer szerint egyes, az egészség fenntartása végett 600-tól 730 köblábnyi terjedésű szobáknál egyéb nem szükséges, alig képzelhetni házat, melyben némely változatok után ilyenek nem csináltathatnának; országos fegyházaink bármelyike ily célra, meggyőzhető költséggel átalakíthatnák. Minthogy pedig az országos fegyintézetekről az igazságügyi ministerium által 1867-ik évben kiadott — sokat felderített, és tagadhatalanul sok abnormitásnak megszüntetésére is alkalmat adott — kellő szakismérettel szerkesztett és a humanus fegyelmi rendszer tekintetéből az emberiség magasabb színvonalára emelkedettséget tanúsító jeles „*hivatalos jelentés*“ szerint a Munkácsi fegyház, a mostani fegyintézetek céljainak megfelelőleg helyi akadályok miatt nevezetesebb javításokra, különben sem alkalmas, és annak mint fegyintézetnek abban hagyása javaslatba hozatott, és azóta tán meg is szüntetett, e régi, és az előbbi korból rémletes hírű egykori status foglyok börtönének — mennyiben az szakértők véleménye szerint kivihető lenne — hallgató magány rendszerű javító fogházzá átalakítását, és a különben statárium elébe tartozott volna, ideiglenes büntetésre ítélt gonosztévők részerei berendezését, — értve az ily intézettől el nem választható magasb szellemi képzettséget, tapasztalatot, lélektani ismeretet, önfeláldozó ügy és emberi szeretetet igénylő felügyeletet is; — vagy ha az lehető nem lenne, más helyen egy

magános rendszer szerinti javító fogháznak újbóli építését szükségesnek vélém: mert mindenestre a statáriumnál, bizonyosabb emberibb, és a status méltóságának is megfelelőbb eredményt lehet remélni a magány rendszer alapjaira emelt egy javító fogháztól; mely a mellett, hogy nagyobb elriasztással fog hatni a statárium által eredmény nélkül osztani szokott halálnál, mindennemű a személy és vagyoni közbátorság tekintetében veszélyes gonosztévőre; úgy a statárium általi haláltól megszabadult bűnösre nézve, ki megfertőztetett életpályáján, korlátlan szabadságával embertársai veszélyére visszaélt, *a magán fogság súlyosabb és igazságosabb büntetés lesz, az általa százszor megvetett halálnál — a munkakerülő restségből rablásra vetemedettnek pedig jóltévő foglalkozás lesz a magányban munka, a gyengébbek és védtelenek kárára erejével és vakmerőségével visszaélt rablógyilkosnak továbbá lelkiösméretét mardosó magányában gyengévé törődésénél fogva igazságos büntetés, és végre mindnyájára lélekbe-szállást bűnbánatot és valódi erkölcsi javulást előidéző; fenmaradván e mellett mindenik részére a statárium általi hallálal végkép elnyészett reménynek végzetlenül láthatára!* Mert midőn a teljes elkülönítés elzárja a bűnöstől az emberi rosz társaságot, és a rosz tanácsot, és a magány érdemlett szenvedtetésül, erejéből kivetkezteti az anyagot; megjelenik az időpont, midőn a lélek munkálni kezd, midőn az emberi dacz dühöngései és vétkes kicsapongásai csillapúlnak, — a vadságában erős gyöngülést érez, és megtörik — a gonosznak céljai enyésznek, és a szenvedélyes indulatok hatalma megadja magát, s ily állapotban istenéről elmélkedve, felebarátiról epedezve, és önmagáról sajnálkozva kezd gondolkozni; mely gondolkozás őt csak az erkölcsi javulás útjára vezetheti — még az életet s reményt együtt megölő statárium, soha! és egyéb bármily potencirozott büntetés, vagy bármily más pönitentialis — de társaságos büntető rendszer nem; vagy csak ritka és kivételes esetekben!

Ezek azok, miket a „statárium“ eltörlése végett, csekély tehetségem, de annál buzgóbb jóakaratomnál fogva előadni óhajtottam. Célomnak elérése egyéni körömből kívül fekszik. De a felől mégis meg vagyok győződve, hogy légyen e jó törekvésű szándék vezette szózatomban bár

mily hiányos — és az ellemnézetüeket meg nem győző, találkozni fognak még is, nálamál avatottabbak, és a közérzelemre hatályosb befolyásúak; kik belátva azt, hogy hazánkuk az európai mivelődés és polgárisodás színvonalára törekvésénél fogva, és a 19-ik század előre haladása mellett országunkban oly intézménynek minő a „statárium“ *tovább fel állnia nem lehet!* és hogy ennél fogva annak eltörlése végett az enyimmél hatályosabb — döntőbb — és hivatottabb szavak is fognak emeltetui.

Amnyi, véleményem szerint az előadottaknál fogva is bizonyos és tagadhatatlan, — *hogy a statárium jogszerűbb — célhoz vezetőbb, emberibb és a felvilágosodott kor polgárisodottságának megfelelőbb intézkedésekkel helyettesíttethetik; melyeknek még bővebb körvonalozása nem egyes ember, hanem a törvényhozás legmagasabb hatásköréhez tartozván, e részben is mint más egyebekben tüsténti sikert, csak egy: habár ideiglenes törvényjavaslattól lehetne reményleni.*

Azoknak végre, kik netán azon elvet, ha nem is nyíltan, de hallgatólag alkalmazva „*hogy az emberiség boldogulásának a stabilismusnál veszélyesebb ellensége az időszerűtlen buzgalom „törekvésemet tán“ idealisticus reformkontárkodás gyanánt lenézni akarnák, mert hiszen a régihez merev ragaszkodás a legüdvösebb szándékban is tud lelmi gáncsot, egyszerűen és zárszóul csak azt válaszolom: hogy ha egyébről nem, csak a felől is, tények és adatok nyomán meg akarnak győződni, hogy a statariumnak törvényhozáson kívül 1813-dik évi január 29-én lett behoza-tala óta mindazon idők lefolyása után, melyre egyes törvényhatóságoknak a rögtönbiráskodási jog gyakorlására engedély adatott, a hatóságnak újra és ismételve több egymásutáni években a jog meghoszabbításáért kellett folyamodnia; nem azért, mert az első folyamodására nyert idő alatt a rablókat s egyéb gonosztevőket mind ki nem irt-hatta, hanem azért, mert a statarium ideje alatt a gonosztevők mindinkább szaporodtak, és mintegy ellentüntetésül újabb s újabb merényleteket hoztak felszínre; vagy ha egy me-gyében a statárium beszüntetett, a szomszédmegyék voltak tüstént kénytelenek statarialis engedélyért folyamodni; a statariumok korszakában szaporodván leginkább a gonosz-tevők; mintegy igazolásául annak is, „hogy a legkegyetlenebb zsványok, a legborzasztóbb törvények és törvény-*

kezési rendszer alatt nevednek,“ ha tehát ezek felől, és arról akarnak bővebben meggyőződni; *hogy a statarium a kívánt czélt; a közbiztonság fentartását vagy helyreállítását soha de soha nem eredményezte, akkor „országos bñn-statistical osztály“ hiányában, mi a fenyítő igazságszolgáltatási reform előkészítő idejében a törvényhozásra nézve is érezhető hiány; kutassák fel és buvárkodjanak csak néhány megye poros levéltáraiban, mert valamennyiben azt tenni egyes magány ember erejét haladná; és oly adatokra fognak találni, melyek nemcsak a fentebbi állítást, de azt is igazolni fogják, hogy azok közt sok oly ténnyt is fed, a nem oktató mulandóság, melyek statariumnál fogva a legvastagabb birói tévedésnek, hogy igazabb neve ne emlittessék, és ártatlanokat is halálba vitt boszuló emberi gonoszságnak titkos tanúságai; ha pedig azt tenni nem kívánják, vagy idejük és erejüket arra vesztegetni nem akarják, akkor elégedjenek meg az előadottakkal; és ne tekintsék e csekély munkában az anyyi jeles és hivatott szaktudósok és tekintélyek műveiből örökigazságú és dönthetetlen idézéseket, netán egyszerű compillatióknak, hanem tapasztalati élet és gondolkozás mellett alkalmazott és tárgyra vonatkozó egybehasonlítások tanulmányainak, és törekedjenek inkább azok nyomán is körükhöz képest a statariumnak mielőbbi eltörlésére és józanabb intézkedések általi pótolhatására hatni, vagy pedig czáfolják meg ellenkezőkkel az alapállításokat; még czáfolatuk is üdvös eredményű lesz, mert az e tárgybani eszmecserére vezet; annak pedig bizonyos következménye lesz a statarium megszüntetése: és akkor meg fogok hajolni, addig azonban hitszerű meggyőződésből eléggé nem ismételhetem, hogy „a statarium mint a közbátorság biztosítására nem szükséges rossz töröltessék el, és a helyett léptessenek életbe a józan bñnmegelőzési rendszernek megfelelő, emberibb, jog- és czélszerűbb intézkedések!“*

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

DE BALLAGI GÉZA.

